5-6, 9-10

NEMZETI NŐNEVELÉS

id. ENTZ GÉZA
1842—1919
egyetemi tanár
hagyaléka

KIADJA

AZ ERZSÉBET-NŐISKOLA POLG. ISK. TANÍTÓNŐKÉPZŐ TANÁRI TESTÜLETE.

H1-4, 7-8.

BERTA ILONA KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

Dr. VÁSONY LAJOS.

XXXVIII. ÉVFOLYAM. 1917. V—VI. FÜZET.

Május — Június

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

TARTALOM.

Lap

I. Évzáró beszéd. Berta Ilona ... 119—122
II. Az egyéniség. Dr. Solymossy Sándor ... 123—139
III. A női ideál fejlődése a pedagógiai irodalom történetében. Dr. Szelényi Ödön ... 140—159
IV. **Nőnevelési szemle.** Miniszterváltozás. — Prohászka püspök látogatása. — Az áll. Erzsébet Nőiskola. — Ötéves találkozó. — A M. D. E. közgyűlése. — A székesfővárosi polgári leányiskolák kárpáti óvodája. — Gyümölcs- és zöldségfeldolgozási gyakorlatok a Kertészeti Tanintézetben. — Kérelem az iskolák igazgatóságához. — Személyi hirek. — Olvasóinkhoz ... 160—168
V. **Külföldi lapszemle.** Frauenbildung. Dr. Schmidt Mária ... 169—172
VI. **Irodalom.** Ifj. Gonda Béla: Fiatal leányotthon. — Dr Gyulai Ágost három tanulmánya. — A. Slaby: A szikratáviró. Átdolgozta *Kreuzer Géza* ... 175—176

☞ *Tisztelettel kérjük folyóiratunk t. előfizetőit, hogy az előfizetési díjakat a* ***kiadóhivatal*** *címére, reklamációkat, címváltozásokat a kiadóhivatal vezetője* ***Pogány Iduna*** *Erzsébet-Nőiskola-i tanár címére (VII., István-út 93.) szíveskedjenek küldeni. Reklamációkat* ***díjtalanul*** *csak a füzet megjelenését követő hónapban teljesítünk.*

A folyóirat szellemi részét illető levelek, kéziratok, közlemények ***dr. Vásony Lajos*** *felelős szerkesztő címére (VII., István-út 93.) küldendők.*

A „*Nemzeti Nőnevelés*“ megjelenik az iskolai nagy szünet idejét kivéve minden hónap közepén.

Előfizetési díj: egész évre 6 kor.

Tanítónőknek és tanítónőjelölteknek
Tanároknak, tanítóknak } **4 kor.**

Csak egész évre nyitunk előfizetést; de az előfizetési díjnak két részletben való lefizetését is elfogadjuk.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., István-út 93.

NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXXVIII. ÉVFOLYAM. 1917. MÁJUS—JUNIUS. V—VI. FÜZET.

ÉVZÁRÓ BESZÉD.

Mélyen tisztelt Tanári testület! Kedves növendékeink!

Eljutottunk az 1916/17. isk. év befejezéséhez és most azért jöttünk össze még egyszer, hogy így együtt ünnepi formában is elbúcsuzzunk egymástól. Sajnos a kép, mely előttünk van nem teljes, a gyakorló felső leányiskola hiányzik körünkből, növendékei, a mi kis leányaink — egy hirtelen közbejött járványos betegség következtében, amely Istennek hála! nagyobb bajt nem okozott — gyorsan eltávoztak az intézetből. De azért itt látjuk, itt érezzük őket és lélekben tőlük is elbúcsuzunk, szeretettel mondunk nekik Isten hozzádot!

Hozzájuk is szól a mi szavunk.

Kedves növendékeink! Ezt az iskolai évet mindig úgy emlegettük, úgy neveztük: harmadik *háborús* esztendő! És joggal, mert ebben a harmadik esztendőben egyénileg is *mindenki* megérezte, hogy a háború nemcsak a harctereken folyik, hanem a gazdasági, a társadalmi élet térein, a családok, az egyesek életében, a szívek-lelkek küzdelmében, szenvedésében.

A mi intézetünk is kivette a részét a harcból, hősiesen iparkodott megküzdeni az akadályokkal és nehézségekkel. Közösen viseltük ezeket. Maguk látták azt a becsületes törekvést, erős akaratot a mi részünkről, mi is tudtuk, hogy a maguk ifjú lelkét sok olyan gond tartja fogva, lekötve, sok olyan nehézség elé állítja az élet, amit eddig a mi növendékeink nem ismertek.

És ez így volt és így van szerte e hazában!!

Ez az oka annak, hogy lassanként a pesszimizmus a lemondás, a reményekben való megfogyatkozás, a fáradtság és

lehangoltság érzése lesz uralkodóvá az elméken és szíveken. És mert sok egyénben alakul így ki, félő, hogy általánosságban egy olyan világnézet kap erőre amely megbénítja a fejlődést, a törekvést, elsorvasztja a tetterőt, elhervasztja a lélek legszebb virágát, a lélekifjúságát! hit és remény életét!

Pedig csak *átmeneti kort élünk* most! Hitünk szerint magukra, fiatalokra — egy szebb jövő vár — megváltja és biztosítja azt számukra a jelen küzdelme.

«Egy *jobb kor*, mely után buzgó imádság epedez százezrek ajakán.»

A multkor történt, hogy intézetünk egyik derült világnézetű kedves tanára, azt fejtegette előttünk lelkes szóval: nem szabad megengedni, hogy a fiatalság a pesszimizmus áldozatává legyen! Hiszen az ő idejük még csak jön! Reményt és hitet kell beléjük csepegtetni saját és hazájuk jövője iránt! Tettvágyat kell ébreszteni bennük és így tovább.

Mélyen hatottak reám szavai — azóta is sokat gondolkoztam azoknak értelme, igazsága felett és most azt szeretném, vegyük így együtt számon azokat az értékeket, kincseket, erőket, amelyeket a maguk életének, jövőjének biztos támaszai, amelyeket szeretettel, gonddal, energiával igyekeztünk mi is lelkük tulajdonává tenni.

Első ezek között a *munka rajongó szeretete*, a dolgozni tudás és *akarás*, amely megóvja a lelket a csüggedéstől. Nem állásra gondolok most csupán, mert úgy lehet a közel jövő nem teljesítheti mindjárt ez irányú reményeiket; de aki dolgozni szeret, annak tere is lesz, hogy hol és mit dolgozzék. Az olyan embert nem kell félteni az élettől. Sohasem volt a nők munkájára nagyobb szükség, mint épen most.

A másik, ami ezzel szorosan összefügg a *kötelesség-teljesítés öröme* és az ezzel járó lelki megnyugvás édes, boldog érzése. Lassankint megfogják érteni, hogy a kötelesség nemcsak teher, nemcsak kötél, amely leköt, lenyügöz, szabadságot korlátoz — hanem erős hozzátartozás munkához, intézményhez, hazához, emberekhez, amelyektől, akiktől való elszakadás szo-

morú elhagyatottságot jelent és rideg, élettelen egyedüllétet, *hontalanságot!* — A kötelességteljesítés édes öröme Isten áldás, erkölcsi életfentartó erő!

A harmadik az etikai fejlődés útján a *felelősség átértése*, a vágy arra, hogy mennél több felelősség jusson nekünk osztályrészül, és ennek mennél jobban megfeleljünk, hogy életünk tartalmat és célt nyerjen és a *hivatás* magaslatára felemelkedhessünk!

Ez az az *erkölcsi nevelés* amit maguknak, kedves leányaink elméletben és gyakorlatban — a példa erejével is — adni igyekeztünk.

A munka szeretete, a kötelességteljesítés öröme, a felelősségre való vágyakozás és a hivatás magaslatára való felemelkedés — örök értékek ezek — örök erőforrások. Nincs hatalma rajtuk a változó, a forgandó szerencse szeszélyének. Bizzanak bennünk — ezeknek jegyében kezdjék meg az új életet!

Itt van aztán egy másik *szép öröm* forrás a saját lelki fejlődésünknek csodás szemlélete, annak tökéletesedése, jövőjük kialakításának egyik biztos talizmánja.

Igazságra, Jóságra, Szépségre való törekvés, ez az a hármas út, amelyen a lelki fejlődésnek haladnia kell, minden nap jobban és jobban törekedni arra, hogy *Igazat* szóljunk és cselekedjünk, hogy elforduljunk mindattól, ami hamis és alávaló. Kiméletlenül kell bírálni saját magunkat e tekintetben.

És *Jót tenni* minden nap, kielégíteni szivünk Isteni vágyát, amely oly hatalmasan ösztönöz — segíteni ahol csak tudunk.

És szeretni a *Szépet*, belevinni minden gondolatunkba, beszédünkbe, tetteinkbe a Szépnek örök formáit, amely végeredményben szintén etikai tartalmat ad az életnek és az *Istenség közelébe* vezeti az ember szivét!

A lélek útján kell keresni az Istent és meg kell találni, *közel* jutni hozzá. Ha Ő velünk van, ne féljünk az élettől! Kapcsoljuk bele reményeinket, bizalmunkat. Higyjük, hogy gondunkat viseli, hogy minden gondolatunkat, cselekedetünket

ismeri és velünk és bennünk munkálkodik. Figyelemmel kiséri életünk folyását, *beavatkozik abba*, nem vagyunk egyedül!

Kedves Leányaink! En a magam részéről talán soha sem éreztem az isteni beavatkozást olyan erőteljesen, mint az idén, amikor annyi, nekem sokszor szinte legyőzhetetlennek látszó nehézséggel küzdöttem. Ennek a háborús esztendőnek egy súlyos napja váltotta ki belőlem ezt a néhány szót, amit ime elmondok maguknak búcsúzóul, utravalóul:

Hiszek a csodában, hogy szeret az Isten!
Hogy az én kedvemér a csoda megterem!
Hogy az én kedvemért oszlik el a felhő
Hogy én reám vigyáz az Úr! a Teremtő!!

Az Isteni gondviselésben vetett rendíthetetlen hittel induljanak el és *ne féljenek az élettől*. Kérjük együtt az Ő szent áldását a maguk életfájára!

Vigyék el a mi szivünk, lelkünk szeretetét is, és azt a biztosítást, hogy mint tanári testület és mint intézet segíteni akarunk maguknak ezután is a nehézségek leküzdésében, és a sikerek kivívásában.

A jó Isten áldása legyen életükön!

Ember küzdj! és bizva bizzál!!

Berta Ilona.

AZ EGYÉNISÉG.

(Egy fejezet az esztétikai tananyag elejéről.)

Miként hatnak ránk a szép jelenségek? Mi az, amit e hatás folytán *szép*nek nevezünk?

E kérdések lélektani megoldása az esztétika alapvető s nem legegyszerűbb problémája. Ha a természet egy megkapó képét szemléljük: csöndes őszi tájat, erdőpalástba burkolt hegyek közt virágos, lankás pázsitot, havasok zordonságát, tenger síma kékjét; vagy valamely műalkotás figyelmes nézésébe merülünk, mindez esetben valami jóleső, önfeledten gyönyörködő érzés támad bennünk ama szemlélt tárgy hatásaként. Olyan közérzés ez, amely látszólag egyszerű érzésállapot s egyszerű külső hatás eredménye, pedig ha boncolgatásába bocsátkozunk, igen bonyodalmas folyamatnak bizonyul, melynek megfelelően maga a hatás eredménye: az esztétikai gyönyör is sokszoros funkciók eredőjeként áll előttünk.

Kísérjük figyelemmel mindenekelőtt e hatás útját! Bizonyos, hogy az a szemlélt műalkotásról vagy természeti jelenségről indul ki s először érzékeink külső végkészülékeihez érve, bennük megfelelő ingerbenyomást kelt, majd ezek révén testi szervezetünkben ébreszt megfelelő közérzést (ú. n. *élettani*, fiziológiai hatás!). Tetszik rajta a színek játéka vagy a hangok harmóniája; máson ismét a vonalak vezető ereje, vagy a ritmus lüktető hatása a megkapó, ami ugyancsak észrevétlen, de jóleső mozgástüneményeket hoz bennünk létre. Ezek azok a legelőször felismerhető hatások, miket belőlünk az esztétikus szemlélet kivált. S ami sajátszerű, a hatás e fajtáját, ha embertársainkon

is figyeljük, azt vesszük észre, hogy az minden emberre *egyforma* természetű, bennük is ugyanazt a szervi jelenséget kelti életre, mint bennünk. — Menetszázad élén katonazene halad; hallatára az emberek százai, nem katonák, arra járók s a legeltérőbb ízlésűek, rendű és rangúak, mégis ütemre mozdul önkénytelenül valamennyi: a szervezetükből kiváltott hatás mindannyinál egyforma.

Hogyha a külvilágból kapott benyomás itt megállapodnék, nem hatolna tovább mélyebbre, a belső idegélet mechanizmusába, az emberek tetszése szinte azonos lenne; ítéletük műtárgyakról, tapasztalt szépségekről egybevágna s az esztétika voltakép nem lenne egyéb, mint tételes természettudomány, amely közel állna a matézishez.

Pedig tudjuk jól: «ahány ember, annyi ízlés, annyiféle ítélet, megannyi fajta hatás.» Honnan most már e határozott ellentmondás előbbi tapasztalatunkhoz képest? Mi változtatta meg azt az egységes benyomást, amely közös volt annyi szemlélőben? — Magyarázatát ott kell keresnünk a mélyebb lelki hatások területén. Az a hallott zenedarab a maga puszta hangerejével és ritmusával nem hatolt mélyebben a jelenlévők lelkébe; nem irányított egy fogalomra, nem volt tartalma; hatása külső szervezeti benyomás maradt s mint ilyen: minden hallgatójából ugyanazt a szervi reakciót váltotta ki.

Figyeljük meg azonban a közönség magatartását, ítélkezését pl. egy festmény vagy drámai előadással szemben; szinte minden egyes szemlélő *másként* ítélkezik róla s ez onnan van, mert más-másféle hatást ébresztett benne a mű. A hatások tehát ott válnak különbözőkké azon a belső *lélektani* területen, ahová az ily tartalmi erővel rendelkező műtermékek lehatolnak. Ez a *belső* hatás lényegesen eltérő természetű a külső élettanitól. Kérdés már most, *mi* hat abban közre, hogy oly sokféle e belső hatás? Miért más-más az eredmény a különféle felfogó lelkekben? Felelet rá egyszerű; a lelkek *összetétele* t. i. más és más. E sajátos lelki összetételt a lélektani esztétika *egyéniség*nek nevezi. A belső hatás mikéntje ezen fordul meg; úgy fog az egyes

embernek a műtermék, a szemlélt jelenség tetszeni vagy visszatetszeni, amilyen egyéniség ő maga s amilyen ítéletet sajátos egyénisége belülről diktál neki.

Meg kell azt is jegyeznünk, hogy az emberek testileg, külsőleg sokkal hasonlóbbak egymáshoz, mint lelkileg. Ha néhány rendellenes vagy nyomorék szervezettől, mint ritka kivételről eltekintünk, a természet nagyjából meglehetősen egy sémára formálja az emberek külső megjelenését. Viszont lelkileg az eltérések ember és ember között óriásiak; áthidalhatatlan szélsőségek mutatkoznak itt nemcsak az intelligencia foka szerint, hanem azonos társas réteg egyénei között is. Ezt a roppant különbözőséget nincs alkalmunk gyakran látni s mert nem szemmelláthatő, sokak előtt nem is ismeretes. Vannak t. i. kialakult társas szabályok, az érintkezés kötelező s eltanult formulái; ezekbe mint megannyi álcázó köpenyegbe burkolódzik az emberek többsége s valódi lényegét, lelke igaz képét alig sikerült egyszer is e banális takaró nélkül meglepnünk. Talán még leginkább az éles szemű oktatónak van alkalma e lélektani tény észrevevésére: ő láthatja a jellemnek roppant elütő voltát, mikor annyi friss, még agyon nem fékezett gyermeki egyéniséggel foglalkozik.

Egy-egy ember egyénisége olyan lelki szövedék, mely soksok alkotó tényezőből van összeszerkesztve. Szedjük szét, válasszuk külön e tényezőket, figyeljük meg átalakító befolyásukat s tisztán fog állni előttünk, miért ép ilyen és nem más az illető egyéniség s miért oly számtalan sokféle az egyén?

Az alkotó tényezőkből külön csoportba tartoznak az *öröklött* s másik csoportba a *szerzett* tényezők.

Öröklött tulajdonságok bennünk: 1. a fejlettségi fok; 2. a nemzeti sajátság; 3. a faji eltérés; 4. a családi vonások; 5. az egyén nemével együtt járó lelki vonások.

1. A fejlettségi fok.

Minden egyén a kulturfokok egy bizonyos lépcsőjéről való, vagyis: elődei társas rétegének jellemvonásait hozza magával szervezetében. Ezzel vele jár az, hogy bizonyos idegpályái már kijártak kezdettől fogva; alkalmas hajlamos lesz az illető ama színvonal, ama foglalkozás iránt, melyet ősei űztek, amibe azok belegyakorolták magukat. Az előkelő világ gyermeke ügyes sportoló, sima modorú, fölényes gondolkozású, akit még az elhanyagolt nevelés sem igen képes nyerssé, faragatlanná tenni. Viszont a köznép vagy még primitivebb fok gyermeke csak rettentő erőfeszítéssel, önmegtagadással tudja magára ölteni azt a modort, észjárást, amely a felsőbb köröket jellemzi, ha egyáltalán idáig jutnia sikerül.

Még szembeszökőbb e különbség, ha általános vonásokat veszünk szemügyre. A tömeg embere átlag ember: rabja divatnak, vak követője a felkapott áramlatoknak, kikiáltott jelszavaknak. Velük szemben az intelligens elem önállóbb egyéniségű, amely kritizál és ítélkezik előbb s viselkedését ehhez méri. A szellem magas színvonalán állók: neves tudósok, művészek szinte különcöknek tetszenek amiatt, hogy az átlagos tömegízlést, divatáramlatot lenézik; e tekintetben kétségtelenül legintelligensebb nemzet: az angol mutat fel legtöbb erős egyént, legtöbb különcöt. Ép ilyen volt a hagyományokkal szakító, felforgató hajlamú renaissance-kori ember: mindmegannyi egyéniség, szélsőségig öntudatos, maga útján haladó, csupa különösség.

Másfelől, ha a mai tömegembert összehasonlítjuk az ősállapotú emberrel, az ú. n. vadtörzsek emberével, amannak függetlenebb eszejárása, egyénibb akaratnyilvánulása szembeszökő. Senki sem áll annyira a hagyomány, a babona bűvkörében, mint a kezdetleges ember. Náluk a közösség, a törzsben élés parancsoló szükség, egyedüllétet szinte nem ismernek, menekülnek tőle, a nyájösztön rabjai. Amit a tömeg érdeke vagy törvénye kíván annak alávetik magukat habozás nélkül. Ha Afriká-

ban a fetishmannak meg kell halnia, mert nem volt képes törzse számára esőt varázsolni az égből, nyugodtan megy a vesztőhelyre. Az indiánus, aki ellenséges fogságba esett, egykedvüen szenvedi el a kínzásokat, mert ilyen náluk a hagyományos szokás, ő sem bánna másképp az ellenfelével; ha meg európaiak kezére kerülve, ezek szabadon eresztették, adataink vannak rá, hogy szinte követelték kivégeztetésüket, mert nem akartak más sorsra jutni, mint amit törzsük helyzetükben várt tőlük.

Így aztán a három nagy kulturfok: kezdetleges ember, tömegember és intelligens elem között fokozatos különbség vehető észre a maga egyénisége érvényesítése tekintetében. Legalul egyéniség semmi, a köz minden; középütt szinte egyensúlyt tart a két versengő elem, míg legfelül túlteng az egyén öntudata. A szociálista mozgalmak erre tanulságos például szolgálnak. A nyájösztönt használják fel agitációk céljára s törekvéseik annál kedvezőbb talajra lelnek, mennél műveletlenebb a tömeg s mennél inkább hajlandó magát az osztályérdeket feláldozni; amint azonban a zöm művelődik s észreveszi, hogy önfeláldozása nem altruisztikus, hanem egy osztály érdekét szolgáló más, műveltebb osztályok tönkretételére, az agitáció mind kevesebb sikerü lesz; az elemek egyénekké érnek s külön kívánják megszabni a maguk értékét, mint azt Spencer angol és belga példái bőségesen igazolják. Az intelligencia is a mozgalmakkal szemben nem azért viseltetik ellenszenvvel, mert érdekeit félti, hanem elhatalmasodásától azért tart, mert egyéniségét félti, hogy esetleg vissza kell sülyednie a tömeg fokára.

E három nagy emberi réteg számos kisebb társas rétegeződésre oszlik s aki melyikben született, annak eszméi, munkái iránt hoz magával kimélyített idegpályákat, hajlamot, rátermettséget.

2. A nemzeti sajátság.

Tagadhatatlan, hogy a nemzetek átlagos jelleme eltérő egymástól. Mily más az angol jellem, mint a francia! Emez gyors felfogású, túlpezsdülő, az értelem uralmának hódoló; a

másik hideg, számító, gyakorlati, aki a maga praktikus szemével minden gyarlóságot meglát s azt lelkifurdalás nélkül céljaira kihasználja, sőt eredményén fölényesen mulatni képes: innen kalmár szellemén kívül humora. (Dickens.) A német szívós, csökönyös faj, de enyhíti zordságát érzelemvilága (Gemüt), a kedély átmelegíti, amely a délnémetben vidámabb, az északiban nehézkesebb, zárkozottabb (Fritz Reuter). Míg a két előbb említett nemzet fiát sosem tántorítja meg holmi érzelgősség, a a német erősen befolyása alatt áll. Még inkább rabja hullámzó érzéshangulatának az orosz, aki életcél és ambició nélkül állandóan mélabúsra, pesszimizmusra hajló s végső elkeseredése nihilizmusba hajtja. Humora nincs, mert ehhez értelmi felsőbbség kell.

A magyar magán viseli ázsiai eredetének vonásait s ez összeolvadt benne az évezred alatt helyzetének következményeivel: a művelt Nyugat s a barbár Kelet elemei olvadtak benne össze. Így rendkívül érdekes keveredésű jellemvonásokat rejt magában. Ha meg akarjuk ismerni, nyilvánvaló, hogy nem a szedett-vedett elemekből álló és állandó jelleget nem mutató városi népet kell szem előtt tartanunk, hanem a nemzetközi áramlásoktól érintetlenebb falusit, a föld népét, amely az átlagos magyar vonásokat inkább megtartotta. Népünk észmozgása lassúbb, de élesen ítélkező, praktikus és józan; emiatt fegyelmezett modorú, nem ragadja el indulata oly könnyen; vár addig, míg felgyülemlett érzelmei ki nem robbannak, mikor is szenvedélyessége félelmessé, pusztítóvá dagad (Toldi Miklós, Petőfi!) s esetleg magának is ártalmára van. Keleti vonás még benne képes beszéde, virágos mondásai, de kiveszett belőle a régi keleti ravaszság! Ezt nyilván a Nyugat hatása ölte ki belőle. Tanulságos árnyalatokat mutat erre nézve az ország különböző vidékének lakossága. Minél nyugotibb valamely népcsoportunk elhelyezkedése, annál *kevésbé* ravasz; a dunántúli nép például, még az ősi vonásokat megtartott somogyiak is, ebben legkulturáltabbak. Kelet felé haladva egyre nagyobb hajlamot veszünk észre a ravaszságra; a tiszavidékiek (törökös magyarok) inkább

azok, erdélyiek még jobban s a székely, amely pedig máshonnan települt oda határvédőnek, az évszázadok alatt leginkább az maradt. A magyar egyébként feltétlenül kulturképes nép, mutatja az is, hogy a népvándorlás nagy áramlatának keleti tagjai közül egyedül ő tudott símulni, majd lépést tartani a Nyugattal s ezzel fennállását biztosítani maig.

Ki tagadná, hogy bennünk magyarokban e nemzeti vonások nemcsak lappangnak, hanem nyomatékosan érvényesülnek is s az itt született egyén lelki kialakulásában állandó közreható tényezők?

3. Faji eltérések.

Közkeletű az a nézet, hogy nemzet és faj egy fogalom, vagy legalább kívánatos, hogy egy legyen. A történelem fejlődési folyamata azonban másképen mutatja a helyzetet, nem tekintve ama másik bajt, amely a nemzet s a faj fogalmát hasonló természetűnek tekinti, pedig az egyik (nemzet) jogi, a másik (faj) etnológiai fogalom. Területelosztás dolgában sem esik a kettő egybe. Majdnem törvényszerű jelenség az, hogy a népek viszontagságos sorsa több különféle fajt egyesített egy-egy nemzettestté. Az angol nemzet skótokat, wallesieket keblezett magába; a déli s az északi francia ma fajilag, de egykor nyelvileg is külön két népcsoport volt. Az északnémet síkvidéki germán, a délnémet alpin-faj; az osztrák mozaik tarkaságát nem is említve, nálunk nemcsak a nemzettest, de a magyar népegységhez tartozó területek maguk is vidékenkint, törzsenkint más-más jellegű csoportokat tüntetnek fel.

A dunántuli magyar (őstelepülés) más jellegű, mint a tiszavidéki törökös faj, az északi lakosság szlovén keveredés jeleit mutatja, míg a délibe balkán-szláv és oláh jelleg vitt elütő vonásokat; a palócz más, mint a székely, stb! E sajátos egységek megállapítása a néptannak (ethnologiának) feladata, mely tudomány még nem végezte el fontos, de nehéz munkáját; az említett elváló csoportokat azonban már anyaggyűjtése folyamán szembetünően különállóknak találta. E faji csoportok elkülönü-

lése a nemzetségre sehol káros nem volt, mert annak bonyodalmas összetételű háztartásában a más-más készségű fajok rátermettségük szerint nyerhetnek nekik megfelelő munkakört.

4. Családi vonások.

A faji jelleg keretén belül foglalkozás és tűzhelyi hagyományok szerint ismét kisebb körű egység ez, melynek lényeges befolyását a fejlődő emberi lélekre részletezni fölösleges.

5. Nemi különbség.

Míg az eddig tárgyalt tényezők egymással szoros kapcsolatban vannak s mint koncentrikus körök, az előző mindig magában foglalta az utóbbit, az örökölt tényezők ez utolsója az egész emberiséget két csoportba osztja: férfi- és női nemre s eltérő vonásaik az összes társas rétegeken keresztül mindvégig állandók maradnak. Eltéréseik nemcsak szervezetiek, de lelkiek is, melyek az élettevékenység folyamán mindvégig erős kifejezésre jutnak. Ismeretes, hogy a négy fő lelki funkció közül: értelem és akarat a férfiban vezető vonás, míg a nőt inkább képzelete és érzelme vezeti és ezek befolyásolják ítélkezését, elhatározását. A nő lelki tartalma ezért például alkalmasabb a művészetek élvezésére, de az alkotáshoz szükséges kitartó akaraterő híján teremtő művész feltünően kevés akad közöttük. Nagy költő közülök csak Sappho volt, bár ez is félig legendás alak; világirodalmi jelentőségű irónők: George Sand és George Elliot, de mindkettő annyira férfias jellem, hogy előszeretettel űztek férfias szórakozásokat, sőt viseltek férfiruhát, ugyanilyen volt a klasszikus állatfestőnő: Rosa Bonheur is. Hasonlók a történelem uralkodónői: Semiramis, Erzsébet angol királynő, Katalin cárnő stb., mind férfiasabbak az átlagos női tipusnál.

A női lélek fogékonyabb, belső átélésre hajlamosabb a férfiénál, ezért a tolmácsoló, bemutató művészetekben velök nemcsak egyenrangúak, de gyakorta felül is mulják; mint színésznők,

zeneművésznők kiválóságuk kétségen felül áll. Adott viszonyokhoz simulni, beleélni magát fantáziája segélyével valamely képzelt helyzetbe, ez alapon azt fejtegetni, magyarázni, ebben ők járnak elől s nem kell csodálkoznunk, ha újabban sűrűn halljuk ellenőrzők ajkáról a tapasztalatot, hogy oktatóknak kitünően beválnak. Általában, mint ők maguk, művészi termékek közül is a kellemes megjelenésű nyeri meg inkább tetszésüket, míg a fenséges alkotások komor zordságukkal, erejük és méreteik hatalmával főkép a férfivilágot ragadják meg. Michelangeló, Beethoven, Shakespeare, Dosztojevszkij az ő művészeik; Raffael, Mozart, Schiller és Jókai inkább a nők kedveltjei.

Kétségtelen, hogy az emberiség roppant háztartásában rájuk, mint hasznos közreműködőkre szükség van s e tekintetben a jövő mind kiterjedtebb munkateret fog számukra fenntartani. Nő és férfi között, ahogyan elhelyezkedésüket a mai társas állapot mutatja, fölé- és alárendelt viszony már nincsen, mint egykor a nyersebb korszakok idején; ma egyenlő rangú tényezők, egymást kiegészítik, kölcsönösen egymásra vannak utalva. Ha külön az egyes embert nézzük, a férfi élete női társ nélkül rideg: akaratban és értelmi munkában kimerülő élete mellől hiányzik a képzelet színes játéka, az érzelem melege, amit a nő adhat csak hozzá; a nő élete pedig ama másik nélkül önállótlan, ingadozó, hiányzik belőle az önerejébe vetett hit, a cél biztos elérésének nyugodt tudata. Külön-külön fél-lelkek, melyek csak együtt adhatnak harmonikus egészet. S ez ugyanígy érvényes nemcsak egyes párokra, hanem a társadalom roppant munkaterületén az egész két nemre is. Hasznuk ép abban rejlik, hogy sem a férfi, sem a nő meg nem tagadhatja, le nem vetkőzheti a neme révén benne szunnyadó lelki tulajdonságokat, azok szorosan össze vannak olvadva egész lényével s minden megnyilatkozásban úgyszólván irányító, vezető szerepük van.

Az eddig megtárgyalt ható tényezők *öröklött* s mint kitünt, az emberi jellem tetemes számú és lényeges vonása származik belőlük. Vannak elméletek (Ribot és társai), melyek az átöröklést tekintik a lelki tartalom nemcsak alapvető, de majd-

nem egyedüli forrásának. Itt is redukálnunk kell az egyoldalú általánosítást s azt kell mondanunk, hogy az örökölt alkotó elemek inkább testi szervezet dolgában lényeges faktorok, szellemiekben kevésbé. Testvéreknek, sőt ikreknek e felfogás szerint u. i. nemcsak hasonló külsejüekké kellene lenniök, de jellemben is azonos sajátságokat mutatniok; pedig tudjuk, hogy kétségtelen testi hasonlóságuk mellett természetük sokszor szélsőségig különböző.

E születéssel hozott készségek fontosak mégis, de más szempontból. Fontosak azért, mert állandók, önakarattal meg nem változtathatók. Az egyén maga szántából nem növelheti, de nem is vehet el belőlök; legföljebb megnyilatkozásuk erejét korlátozhatja; egyensúlyozhatja egyikét-másikát bizonyos ellentétes jellegű *szerzett* készséggel. A férfi csökkentheti nyerseségét, a nő akaraterőt fejleszthet magában, amik elfödik, bilincsbe kényszerítik az eredendő hajlamokat, de kiirtani magából a vele hozottat soha senki nem képes. Mint szunnyadó, lappangó készség ott rejtőzik az mindenkor a lelkek tudattalan rejtekeiben.

Ha ezek után végigtekintünk az örökölt tulajdonságok forrásainak sorozatán: fejlettségi fok, nemzeti sajátság, faji tulajdonságok, családi vonások, nemi különbségek, mint sok árnyalatú ható tényezők már maguk képesek egyéni jellegeiből beláthatatlan hosszú sorozatot létrehozni, más-más természetű, elütő változatú lelkeket formálni. Még tetemesen megbővül e változatsorozat azáltal, hogy az egyes ember e ható tényezőket megsokasítja *szerzett* készségekkel.

Honnan szerzi az ember ez utóbbiakat?

Itt a *környezett* hatótényezői lesznek irányadók, ahonnan mindenki megfigyeléseit, benyomásait meríti s azokat magában állandósítja. Főtényezők ebben: 1. a műveltségi fok, 2. a történeti kor, 3. az egyén életkora, 4. a környezet kisebb ható elemei, 5. pillanatnyi lelkiállapot fogékonysága.

1. Műveltségi fok.

Megfelel nagyjából a fönt tárgyalt fejlettségi foknak; de míg utóbbi csupán három nagy réteget ismert (intelligens, köznépi és primitiv fokot), műveltségi rétegeződés tekintetében számos árnyalatot kell megkülönböztetnünk. Herman Ottónak igaza volt, midőn azt állította, hogy ősállapotú emberek tanulmányozása kedvéért nem kell messze, más világtájakra utaznunk, megleljük azt közelebb, sőt helyben: egy nagy város összeverődött lakosságának tömkelegében. A napszámos kézimunkás lelki színvonala s a legfelsőbb szellemi kiválóságoké között oly óriási a mélységkülönbség, mint a botokud néger s az európai kaputos emberé között. Csakhogy itt helyben a külszín csalóka. Az utca forgatagában eltűnik a különbség, mert a kezdetleges egyén is ellesi, felveszi, a külső viselkedésnek bizonyos egyöntetű mázát, amely egyiket többnek, más művelt lelket ismét kevesebbnek mutat. De bármiként is, kétségtelen az, hogy e fokozatos rétegek között lelki pallérozottság tekintetében roppant eltérések, árnyalatsorozatok vannak. A nagyvárosi proletárt nem keresetének csekélysége teszi voltakép boldogtalanná, bármiként is erre feszíti meg erejét s e célra verődik szociálista-szövetkezetbe; ami nyugtalanítja, elkeseríti, az lelkileg sivár életében keresendő (l. Werner Sombartnak a szocializmusról szóló művében e szempont kitünő részletezését). A műveltségi fokok nagy száma miatt azok mindenikén más-más lesz az ott elhelyezkedett ember lelki tartalma s így újabb sorozatát kapjuk az egyéneket egymástól megkülönböztető árnyalatoknak.

2. Történeti korszakok.

Szintén közrehatnak a bennük született emberek lelki alakulására. Minden kornak megvan a maga felfogása, világnézete, elütő jellege az előző s a majdan utána következő korétól. Messze vinne itt a középkor, a renaissance, a fölvilágosodás időszakának jellemzése, vagy csak néhány szembeszökő jelen-

ségük kiemelése is; kulturtörténészek műveibe vagyunk kénytelenek utalni az érdeklődőt, hogy fogalmat nyerjen az emberi gondolkozás ama szélső kilengéseiről, melyeket egy-egy kor termel, vakon elhisz, lelkesedve vall, érte vértanuságot szenvedni kész s utána alig nehány évtizeddel olyan korszellemváltozás állhat elő, hogy mindarra, ami lelkesítette, szánakozó mosollyal néz le a következő emberöltő elbizott gyermeke, hogy azután egy újabb fordulat során maga ugyane sorsban osztozzék elődeivel. Könnyű hangoztatni azt a közkeletű mondást: «Egyetlen művészt, költőt sem vagyunk képesek tökéletesen megérteni, ha vissza nem helyezzük magunkat az illető korába.» Meg kell e visszahelyezkedést csak kisérleni! Taine Hypolite e nemben az elismert nagyságok egyik legelseje, kinek rekonstruáló képzelete csodás élénkségű, régi korokról adott képei magikus erejüek s mégis: a később jött búvárkodók hány esetben mutattak rá az általa elénk varázsolt korképnek nem hű, sőt teljesen hamis voltára. Régi korban elmélyedni talán senkinek nem adatott oly tökéletességgel, mint Scott Walternek; regényei mindannyi ritkaság múzeum, ahol eredetiben találunk meg minden apróságot: pazar ruhák, fegyverek, ünnepségek, szertartások, épületek, városok, udvari és céhélet bilincselik le különösségeikkel figyelmünket s mégis rábizonyították, hogy mind e külsőségek mögött a szereplők «lelke» regényeiben nem korhű, hanem az íróval egykorú időszak embereit öltöztette fel s vette körül, mint egy ügyes színpadi rendező, a hiteles környezettel. Aki aztán e fogyatkozáson korrigálni akart, maga is a legnagyobbak egyike: Hugo Victor, sikerült-e vajjon neki beleélni magát a letünt idők szereplőinek lelkébe? Olyan jellemeket fest-e, amilyenek a XIV. századi Párist benépesítették («Notre Dame» c. regényében)? Biz ő is azzal tért ki a lehetetlen vállalkozás elől, hogy régi korok ép emberei helyett szertelen vagy szörnyalakokat festett (Quasimodo, Claude Trollo, Bug Jargal, stb.), keresvén bennök azt a lélektanilag érdekes mozzanatot, amint e zord, állati lényeket valami emberi érzés

kezdi átmelegíteni s miként változnak meg az altruista érzés hatása alatt, mint válnak lassan emberekké!

Szóval bármily eltörölhetlen bélyeget nyomnak is az időszakok minden kortárs jellemére, *mi* késő utódok, azzá átvedleni képesek nem vagyunk, sok tanulmány, búvárkodás árán közelebb férkőzhetünk hozzá, mint a mai átlagember, de otthonossá benne a legkitartóbb speciálista sem válhatik. Így a régi világ alkotó művészeinek termékeivel is voltakép úgy vagyunk, hogy rajtuk bennünket legtöbbször nem azok a vonások érdekelnek, amik a teremtő mestert és kortársait, hanem, ami a műben örök emberi!

3. Életkorok.

Ugyanaz az egyén élete különböző szakaszain nem marad egyforma; változik izlése, új kedvtelései támadnak, felfogása módosul, ítéletei megmásulnak. A változás benne sohasem pillanat műve, hanem oly lassú, hogy maga észre sem veszi átalakulását, annál kevésbbé, minthogy egyébként jellemének alapvonásai azalatt nem módosultak; de hosszabb időközökben ezekre is sor kerül. Az emberi élet ily nagy korszakai: a gyermekkor, ifjúság, érett évek, öregkor igen érdekes megfigyelésekre adnak alkalmat. A gyermek feltünően emlékeztet az alacsonyfokú primitiv emberre, egyéni vonásai még nincsenek; ami e tekintetben örökölt vonás benne, az még lappang, még nincs módja érvényesülni. Az ifjúban túltengenek bizonyos faji vonások. Az érett évek idején bontakozik ki az ember teljes egyénisége. Az idős kor lassú visszafejlődésben hanyatlik el.

Az öregség e lassú visszafejlődése alatt a készségek megfordított sorrendben hagyják el őt, mint ahogyan jelentkeztek. Előbb kiérzett egyénisége törik meg, alig néhány vonás marad belőle, mikhez aztán öreges csökönyösséggel ragaszkodik; majd a faji vonások válnak meg tőle, végre ismét primitiv lesz, mint a gyermek. Csak egyfajta viselkedésben tér el az igazi gyermektől: esztétikai gyönyörűsége minimális, míg a gyermek teljesen abban él játékos időszaka egész folyamán. Esztétikai élvezés-

hez elsősorban rugékony idegélet szükséges, élénk befogadóképesség, ami a gyermekben fölösen rendelkezésre áll, míg az aggból jórészt kiveszett. A szellemi visszafejlődésnek csak néhány kivételes nagy szellem volt képes ellentállni, kik e réven is rászolgáltak a világ csodálatára. Tizian 99 éves korban hal el, félbenhagyva egy megkezdett Krisztus képét, melyet később az ifjabb Palma fejez be kíméletes kegyelettel (a velencei Accademiában őrzik); a festmény semmi erőcsökkenést nem árul el, kigondolásban ép oly merész és tökéletes, mint hatalmas ecsetkezelésében, csak talán tónusa komorabb egyéb mesterműveinél. Kossuth Lajos emlékiratainak utolsó kötete 90 éves korában jelent meg s mi sem mutat rajta aggságra: logikája tiszta, előadása folyamatos, eleven. E jelenségek azt igazolják, hogy a legnagyobbak életerejének is kivételesnek kellett mindenkor lennie.

4. A környezet lényegtelenebb hatóelemei.

Ezek akkor hagynak észrevehetőbb nyomot a lélekben, ha hatásuk vagy huzamos, vagy gyakran ismétlődő. Az éghajlat és a tájék jellege, ahol az ember állandóan tartózkodik vagy oda sűrűn visszatér, meglátszik gondolkozásán, kedvtelésein. Arany költői képei és hasonlatai világosan magukon viselik alkotójuk alföldi voltának bélyegét; Gyulai Pál viszont, aki Erdély hegyei közt érzi magát otthon, többet foglalkozik erdővel, fák sorsával, míg Arany a felhők játékának, az alkonyodó ég színhatásainak erős megfigyelője. Mészöly Géza tájképei, akár helyhez kötöttek, akár nem, elárulják balatonmelléki származását; Szinnyei Merse az északi magyar vidék szülötte, legtöbbet a dombhajlások szín- és fényjátékai vonzzák. Böcklin nehézkes germán, de képtárgyai és színtelítése arra vallanak, hogy festőjük állandóan déli klasszikus tájakon tartózkodott. Az éghajlat ható erejét egész népek kulturalakulására Buckle és Taine mutatták ki meggyőzően. Egyptus korai föllendülésének titka szinte kizáróan a Nilus völgyének különös megalkotásában leli nyitját, míg az ó-görögség sürgő kalmáréletét, mindenhonnan magával hozott

tapasztalatait szigetvilágának kell betudnunk. Az olasz nép vezető szerepe a középkorban s az újkor elején abban gyökerezik, hogy az akkor ismert világnak középpontjában élt s amint Amerika felfedezésével e központi helyzetből kiesik s az igazi világközepe eltolódik nyugat felé, elveszti irányadó szerepét; előbb a spanyol, majd az angol nép, mint az új középpont lakója, veszi át tőle a vezetést. A környezet ez aprólékos közrehatásait, amelyek esetenkint nagy eredményeknek lehetnek szülőokai, már korán fölismerte az emberiség. Hippokratész görög orvos beszél már róla s felfogása alapjában azonos Taine híres «milieu» elméletével.

5. Pillanatnyi lelkiállapot.

Az embernek egyéni vérmérséklete szerint állandó hangulatai szoktak lenni: egyik komoly, higgadt, másik vidám, eleven stb., de ennek körén belül vannak olyan kedélyállapotai is, melyek a rendes átlagostól erősen elütnek. A közbeszédben ezt úgy mondjuk; hogy vannak szerencsés perceink, amikor minden sikerül s ismét rossz óráink, mikor semmi sem sikerül. Az alkotó művész e szerencsés perceit az «ihlet» pillanatainak nevezzük. Felbukkan ilyen fogékonyabb állapot a szemlélődő átlagemberben is. Néha azon kapjuk magunkat, hogy valami rég megszokott tárgyon vagy egyénen új vonásokat fedezünk fel, ami érdekel s amit eddig nem vettünk rajta észre. Képtárakban gyakran elhaladtunk olyan festmény mellett, amely később váratlanul figyelmet kelt. Ilyenkor kétségtelen, hogy fogékonyabbak vagyunk hatása iránt, mint előbb voltunk. Nekünk szemlélődő közönségnek, az ilyen felfedezés lehet fontos élmény, maradandó eredménye ha van is, az csak reánk szorítkozik; általánossá legfeljebb akkor válik, ha e váratlan ráeszmélést hirdetni kezdjük s mások figyelmét is ráterelyük. Így állnak elő az úgynevezett rehabilitálások, méltatlanul elhanyagolt művek és művészek tekintélyének visszaállítása: pl. a præraffaelisták újra támadt népszerűsége haláluk után félévezreddel, a barbizonistáké, s i. t.

Feltétlenül eredményesek az alkotó művész ilyen «világos percei». Író, művész meg is becsüli a kedvező pillanatokat, vár reájuk epekedve, sőt tudatos akarattal törekszik felidézni magában. A visszaidézés legegyszerűbb módját mindenki ismeri: olyan viszonyok közé kell helyezkednie, amelyek már létrehoztak nála ihletállapotot. Mint, amikor elfelejtettünk valamit s visszatérünk oda, ahol még eszünkbe volt. A művész gyakran tesz hasonlót. Ha pedig e mód cserben hagyja, nyugtalanul keres más, új helyzeteket, ahol esetleg fogékony beleélő készsége s vele munkakedve újból jelentkeznék. Ebből magyarázandó minden művészembernek, kivált eleinte, kezdő korában, kapkodó nyugtalansága, hely- és hangulatváltoztató kedve. A mesterek hamar rá találnak bizonyos hangulatuknak kedvező állapotra s ez alapon különös, furcsánál-furcsább szokások támadnak bennük, amik idővel második természetté rögződnek bennük. Távolállók mosolyognak rajta, néha agyarkodnak is, csak ő maga tartja érthetőnek s emberien természetesnek. Hugo Victornak fel kellett magát gyors mozgással izgatnia, hogy hangulatba kerüljön s előadásán ez izgult ingerlékenység szemmel látható. Balzac különféle színű és tapintású hálóköntösökbe burkolta magát a megirandó fejezet jellege szerint s nem szójátékkép bélyegezték meg pongyolaságát, terjengősen kényelmes elbeszélő módját. Flaubert bizarrságai közé tartozott török ruhája nyárspolgár szomszédai élénk botránkozására, kik annyira bolondnak tartották miatta, hogy híres «Bovaryné» sajtópörében ügyvédje mentőkörülményül felhasználta. Wagner Richárd drámáinak megzenésítésekor a soron levő jelenet hangulata szerint másmás színű szobákba telepedett (már t. i. pályája delelőjén, mikor e fényűzést megengedhette magának). Goethe egy pohár pezsgővel segített magán, Schiller pedig állítólag (sokan mendemondának tartják) rothadó almákat tartott e célra iróasztala fiókjában. Petőfi sétálva s kezében pénzdarabot dobálva gondolta ki verseit. Sok teremtő géniuszt csak a teljes magány és csend képes ihletre hangolni, másoknak életet, zsibongást kell maguk körül érezniök. Jókai szívesebben ült munkának akkor, ha kö-

rülötte a képviselőház izgalmas üléseit hallotta tombolni; Munkácsy Mihály is azért kereste a társaságot, maga szívesen és sűrűn látott magánál vendéget, de midőn megérezte a kedvező perc közeledtét, megszaladt vendégei elől műtermébe s akkor vetette vászonra híres plasztikus színfoltjait és fényes álmait.

Folytathatnók a sorozatot még bizarrabb példákkal. Az érdeklő megtalálja gondos összeállításban Lombroso-Cesarenál, ki e különösségek alapján példáinál is bizarrabb elméletet állított fel a «lángész és az őrült» ember szoros rokonságáról. Tarthatatlan elméletét az általunk ismertetett egyszerű és természetes ok cáfolja meg legalaposabban.

Összefoglalva már most az eddig mondottakat, érthetővé lesz előttünk, hogy minden ember lelki állapota adott pillanatban voltakép szövevényes közrehatások eredménye s érthetővé az is, hogy e közrehatások mily beláthatatlan sokféle csoportosulást képesek létrehozni az emberi lélekben. Innen van főkép, hogy az emberiség nagy együttesében nem lelünk két egyént, kinek egyenlő összetételű lelki készségei lennének s innen van, hogy az eltérések maguk mélyrehatók, divergenciájuk szélsőséges.

Egyéniség ezek szerint nem egyéb, mint a megbeszélt hatások más-más módon való egyesülése egy-egy emberi szervezetben.

Esztétikai szempontból ez adja magyarázatát annak, miért oly sokféle az egyének tetszése, itélete valamely műalkotásról.

Ismeretes ezzel szemben, hogy minden műalkotás *egységes* hatásra, ugyanolyan benyomásra törekszik; minden szemlélőjét egyenlő elmélyedésre akarja rábirni s ha mestermű, úgy célját el is éri. Hogyan történik már ez? Micsoda ható erő rejlik az alkotásban, amely az egyéniséget az emberekben el képes fojtani, a sok különneműt egy áhitatosan figyelő, homogén tömeggé átalakítani?

E szuggesztiv hatást a *tömeglélektan* tapasztalatai magyarázzák meg.

Solymossy Sándor.

A NŐI IDEÁL FEJLŐDÉSE A PEDAGÓGIAI IRODALOM TÜKRÉBEN.

A női ideál fejlődése a kulturtörténelem egyik legérdekesebb fejezete. Hiszen az az eszménykép, melyet az egyes korok és népek a nőről alkottak, az a mód, ahogyan a nő rendeltetéséről és a női természet lényegéről gondolkoztak, tanulságos villanó fényt vet az illető kor és nép *egész* lelki világára, szellemének irányára, erkölcsi műveltségének színvonalára. Azonban e tárgykör oly gazdag és oly terjedelmes, hogy ezúttal csak egy kiszakított részletét tudjuk bemutatni, azt, hogy a női eszmény hogyan tükröződött, hogyan fejlődött a neveléstani irodalomban. Ismeretes tény, hogy a női nevelés hosszú ideig a férfi képzés mögé szorul, még pedig úgy a pedagógiai elméletíróknál, mint a gyakorlati organizatoroknál és amikor végre foglalkoznak vele, jósokáig haladást alig látunk.

Ehhez járul, hogy a pedagógiai irodalom nem fedi mindig az illető kor közvéleményét. Igen sokszor megtörténik, hogy az illető író szembehelyezkedik korával, önálló úton jár és a tényleges állapotokkal szemben új követeléseket állít föl, új ideált fest. De mivel ideálja rajzolása közben mégis kénytelen a nőiség közkeletű fogalmára kiterjeszkedni, ami ismét számos pszichológiai, fiziológiai, etikai és szociális feltevéssel fonódik egybe, mégis csak az ilyen munka révén is, legalább hozzávetőlegesen megismerkedünk a kor sajátos eszmevilágával és női eszményével is. Természetes, hogy egy rövid áttekintés keretében nem terjeszkedhetünk ki valamennyi íróra, kik a nővel a nevelés szempontjából foglalkoztak. De a legjellemzőbb, legértékesebb vagy legismertebb írók bemutatása is alkalmas lesz arra, hogy a női ideál fejlődése során megismerkedjünk a nőnevelés változatos

eszmefejlődésével, sorsával, ami már azért is tanulságos lesz, mert a modern nőmozgalom egyik legégetőbb kérdésének, a nőnevelés reformjának tárgyilagos megítélése is jelentékeny segédeszközt szolgáltat a kezünkbe. Ha egy igazmondás szerint, az egész mult a jelenben foglaltatik, mintegy benne él tovább, következésképp a jelen igazi megismerése a mult ismerete nélkül lehetetlen, bizonyára az újonan megvalósítandó tanügyi reformok is kivánatossá teszik a mult pedagógiai elméletének és gyakorlatának pártatlan meghallgatását. A jelenben egymást hihetetlen gyorsasággal váltogató elméletek és eszmények között igen sok az újszerűség, zseniális lelemény, mély bölcseség színében tünik fel, holott a nevelés történetének gondos tanulmányozása arra tanít, hogy az úgynevezett «új» már régebben is előfordult, de nem állotta ki a tűzpróbát és azért feledésbe merült. «A neveléstörténet tanulmánya tehát konzervativvá tesz és a legjobb fegyver a felforgató újitások ellenében». (Th. Ziegler.)

A nevelés elméletének a története és vele a nőnevelésé a görök *Platonnal* (427—374. Kr. e.) kezdődik, akinek gondolatai mérhetetlen befolyást gyakoroltak európai műveltségünk fejlődésére és akinek művei üdeségöket úgyszólván a mai napig megtartották. Közülök kettő az «*Állam*» és a «*Törvények*» címüek tele vannak pedagógiai reflexiókkal, a nőnevelésre vonatkozó nézetei pedig olyanok, hogy sokszor gyökeresen modernek tetszenek, pedig közismert dolog, hogy az egész ókor alig méltatja a nő önértékét. Platon szeme előtt oly állam lebeg, melyben a jó eszméje megvalósul. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha az állam polgárai lemondva saját külön érdekeikről, csakis az állameszmének, a köznek élnek. Ez alapelv következménye az a követelése, hogy a nők a férfiak jogaiban osztozzanak, vagyis ők is az állam céljait tartoznak szolgálni, nem pedig egy szűk körét, a családét,[1] Platon kimondja, hogy a férfi és nő ter-

[1] Platon állama: Ford. Simon József Sándor. Budapest 1914. Főleg V.-ik könyv.

mészete közti különbség nem lényegbeli, hanem csak fokozati. A nő minden hivatásból, még a katonai szolgálatból is kiveheti a maga részét, csakhogy valamennyiben gyengébb lesz, mint a férfi. Ezért a nő nevelése is teljesen azonos a férfiéval. A nevelést pedig a gyermek születésétől kezdve nem a szülők, hanem az állam intézi, mert csakis akkor, ha fiúk és leányok apjuk és anyjuk megismerése nélkül közös testvéreknek nevelődnek, lehet az államban szükséges összhangot fenntartani. Platon tehát a nő-és gyermekközösséget követeli, de nem azért, mintha szószólója volna a szenvedélyek féktelenségének, hanem mivel az állam erkölcsi célja szerinte csak így valósitható meg. Az állam rendezi kérlelhetetlen szigorral a két nem viszonyait, az egyéni hajlamok és érzelmek félrevetésével, tisztán a fajnemesítés szempontjából vezéreltetve. Ilyen eszközökkel akarta Platon a közérdeket biztosítani és az egoizmust megzabolázni. Ime a feminizmus, koedukáció és fajhigiéna programmja az ókorban, persze sok túlzással! Mert midőn Platon kiemeli a nő és férfi egyenlőrangúságát, mégis oly hivatásköröket jelöl ki a nőnek pl. a katonait, melyek hajlamainak sohasem fognak megfelelni. Hiába az amazonok kora lejárt, a mai nő csak nagy kivételesen ragad fegyvert, hogy családi tűzhelyét, hazáját megvédje; és így még a modern nőmozgalom sem akarja a harcias nők korát visszaállítani. Nagy hiánya Platonnak az is, hogy családi életet teljesen mellőzi, annak fontos szervét egyáltalán nem látszik ismerni. E tévedése találó kritikáját találjuk Madách tragédiájának ú. n. Falanszter jelenetében.

Egyébként e hiányán már legnagyobb tanítványa *Aristoteles* is segített, midőn a családi nevelés fontosságára utalt. Másik munkájában a nagy író azonban már maga is némi engedményt tesz a tényleges viszonyoknak. Igy eláll a «Törvények»-ben a nő- és a tulajdonközösség követelésétől. Nem áldozza fel a családot teljesen az államnak, hanem csak annyit kiván, hogy az államnak legyen minél nagyobb befolyása a házasságkötésre. A leányok hatodik életévöktől kezdve már külön neveltetnek a fiúktól, de oktatást nyernek a testgyakorlás minden nemében,

sőt a háború taktikájában is.[1] Platon tehát minden túlzása ellenére világosan látta, hogy a nőt a férfival mindenben egyenlő jogok és így egyenlő műveltség is illeti meg.

Ideálja rajzolásában a spártai szokásokat tartotta szem előtt, hol a nők nevelése csakugyan közel állott a férfiakéhoz, de szintén a nő eredeti sajátosságainak az elhanyagolása mellett. Platon szava azonban saját honfitársainál nem talált visszhangra, hanem csak jóval későbbi időben a renaissance és a legújabb kor pedagógusai és társadalmi reformerei sorában.

Közben megjelent egy új világnézet: *a kereszty énség*, mely a klasszikus ókor, a görög-római világ utolsó évszázadainak életörömével és erkölcsi szabadosságával szemben a földi élet lenézését, a természetes ember legyőzését hirdette. Új akaratot követel, mely a szentségre és tökéletességre irányul és mely egyedül biztosítja az utat a keresztyén ember igazi hazájába: a túlvilágba. Az ókeresztyén korszakban ez az aszkétikus ideál uralkodik és természetesen rányomja a maga bélyegét a kor női eszményére is. E korszak nőnevelési ideálját *Szt. Jeromos* (320—420.) formulázza meg és ő hozzá alkalmazkodik az egész középkor nőnevelése. A jeles férfiú Betlehemből írta két híres levelét, melyben útmutatásokat ad a leányok keresztyén szellemű nevelésére. Az egyiket Lætához, Szt. Paula menyéhez intézte, a másikat Gaudentiushoz, ki leányát szívesen Istennek ajánlotta fel.[2] Egybefoglalólag ismertetve a két levelet kiemeljük, hogy Jeromos a leánynevelés két szakaszát különbözteti meg. Az egyik a 7-ik életévig tart, a másik azontul a 12, — illetőleg 15 évig. Az első időszakot a beszélésnek, énektanulásnak, az érzékek felkeltésének, kézimunkának és játéknak kell szentelni. A lélek, melynek Jeromos szerint Isten templomává kell lennie, ne halljon és ne beszéljen mást, mint ami az istenre vonatkozik.

[1] V. ö. Finácy: Az ókori nevelés története 149. s. k.

[2] *Hieronymus*, Brief an Läta und an Gaudentius. übersetzt von K *Ernesti* Sammlung der bedeutendsten pädag. Schriften. Paderborn, 1912. Magyar nyelven, *Finácy E.*: A középkori nevelés története. Budapest, 1914. 301. s. k.

Adjunk a leánykának puszpángból vagy elefántcsontból való betűket és rakja azokat oly szavakká össze, melyek a próféták vagy apostolok neveit kifejezik. Magatartása és ruhája legyen egyszerű, óvakodjék minden piperétől, arcfestéstől, gyöngytől. Étele legyen zöldség, búzakenyér, elvétve hal, de zsenge korban tartózkodjék a mértéktelen bőjtöléstől. Tanulja meg a gyapjúkészítést és a rokkával való bánást. Egyedül sohase járjon ki, kerülje a cselédség lármás szórakozásait, saját játékában pedig fiukkal sohase kerüljön össze, felnőtt hajadonnal a fürdés is rút dolog, hiszen saját maga előtt kell pirulnia. Csendes kamrácskájában keresse minden örömét és gyöngy és selyemszövet helyett szeresse a szent könyveket.

Az anyja soha le ne vegye róla szemét, vagy legalább hagyja megbizható nevelőnőre, de legjobb, ha mielőbb kolostorba adja. Csak ott érheti el a legmagasabb ideált, a szüzességet. Meg kell jegyeznünk, hogy Jeromos itt két oly leány neveléséről szól, kiket szüleik apácáknak szántak; azonban több mint valószínű, hogy más leányoknak is ugyanezt az eszményt tűzte volna ki. Ez az ideál pedig kemény, merev, önfeláldozó magatartást, munkát és nélkülözést kiván a nőtől, akár a Platon ideálja. Csakhogy míg az utóbbi a nőt a nyilvános élet porondjára szólítja, addig Jeromos szerint a leány legszebb hivatása, ha felölti a fátyolt. Hosszú ideig ez az ideál uralkodott a keresztyén világban. De idővel a kolostorok nemcsak a kegyes szemlélődés és földi örömökről való lemondás, hanem az értékes munkálkodás színhelyeivé is lesznek. Az apácák pedig a férfi szerzetesekhez hasonló műveltségre tesznek szert, kiveszik részöket a tudományok és művészetek ápolásából és mint betegápolók és tanítók végtelenül hasznos tevékenységet fejtenek ki. A XII. századtól kezdve pedig már nemcsak az u. n. «oblata»-k, vagyis az apácai hivatásra szánt nők érnek el magas szellemi műveltséget, hanem a világi életbe lépő leányok is. És így annak az érdekes jelenségnek vagyunk a tanui, hogy a középkor fénykorában, a világi nők általában tanultabbak, műveltebbek a férfiaknál, kik a szellemi képzést ez időben a papoknak való dolognak tekintet-

ték. A *lovagság* teljes kifejlésével az udvari illem, a francia nyelv és irodalmi képzés lesz az előkelő nő szükségletévé. A lovagvilág romantikus szelleme pedig valósággal isteni imádatban részesíti a nőt.

Minthogy ennek utóhangját láthatjuk Dante «Divina Commediá»-jában midőn Beatrix mint az üdv angyala, a pokolban megtisztult költőt a purgatoriumba és onnan a paradicsomba vezeti.[1] Ime, a nő eszményítése mint a lovagi költőknél a trubaduroknál és minnesängereknél, csak hogy míg ott a nő hadi vagy költői dicsőségre vezet, itt az égbe emel, tehát Dante mintegy a középkor kétféle ideálját a aszketikust és lovagit egyesíti. Jellemző azonban, hogy a szoros értelemben vett nevelési irodalomban ez utóbbinak nem igen akadt visszhangja. Ott továbbra is Szent Jeromos nőnevelési eszménye uralkodik. Ezt bizonyítja a középkor fénykorának egyik legszorgalmasabb írója *Beauvais Vince* (Vincentius Bellovacensis XIII. század első felében élt) és «A királyi gyermekek nevelése» (De eruditione filiorum regalium) c. műve utolsó fejezeteiben (42—51) foglalkozik a leányok nevelésével.[2] Álláspontját jellemzik művének már bevezető szavai: «Ha vannak gyermekeid, neveld őket és kiskoruktól fogva törd meg nyakasságukat. Ha vannak leányaid, figyelj testökre és ne mutass vidám arcot nekik» (Jézus Sirák 7, 23—24.)

Rengeteg idézettel bizonyítgatja, hogy a szülők feladata hajadon leányukat óvni és fegyelem alatt tartani, nehogy szeleburdiságának szabad folyást engedjen és ezzel akár saját magát, akár szüleit rossz hírbe keverje. Szemérmetességben Szűz Mária lebegjen például szeme előtt.

Jó dolog hasznos ismereteket közölni velök, (hogy milyeneket, nem mondja meg írónk), hogy e tisztességes foglalkozás

[1] Legouvé — Feleki: A nők erkölcsi története. Budapest, 1880 46. s. k.

[2] Vincenz von Beauvais über die Erziehung. Übersetzt Aug. Millauer. Donauwörth. 190—240. lap.

közben kártékony gondolatokat és testi szórakozásokat meg egyéb hiúságokat kerüljön. Az olvasást munkával és imával kell egybekötni. Legfőbb dolog azonban az erkölcsi nevelés. Főleg 4 dologban kell oktatni: a szemérmetességben, alázatosságban hallgatásban, a komoly magatartásban. Távol kell tartani a test fölösleges szórakoztatásától, (amilyenek étel és ital, alvás, fürdés és cifraság a ruházkodásban, mert aki a selymet és bibort felölti, nem öltheti fel Krisztust) — és a rossz társaságtól. Ha pedig a leány fölserdült, szülei és gyámjai a leány beleegyezésével férjhez adhatják. E tekintetben öt dologra kell nevelni: 1., hogy apósát és anyósát tisztelje; 2. urát szeresse és magát neki önként alávesse; 3., hogy a gyermekeket kormányozza; 4. a háztartást vezesse; 5. kifogástalanul viselkedjék. Azonban bármilyen fontos a házasélet, ha különös ok nem követeli, legjobb a leányt hajadon állapotban hagyni meg. Itt írónk nem győzi a hajadon nemes tulajdonságait magasztalni, csak azt kívánja, hogy legyen a hajadonság önkéntes, érintetlen, alázatos és kitartó. Ennek dicséretével hangzik ki az egész mű. Látnivaló, hogy Vince teljesen Szent Jeromos eszméit visszhangozza, kit sűrűn idéz is, csakhogy rendszeresebb formában. Nem is láthatunk benne haladást Jeromoshoz képest, hisz nála is a virginitás ideálja, a túlvilág szeretete uralkodik. Megemlíthetjük még, hogy a lovagság nőeszménye már azért sem tudott érvényesülni, mert a középkori házasságjog lenézi a nőt, a népköltészetben pedig durva mókák tárgya. (Francia Fabliaux és ezek utánzata az olasz Boccacciónál, angol Chaucernél stb.).[1]

De jött új idő, melynek élettartalmát e két jelszó fejezi ki: *renaissance és humanizmus:* vagyis a görög-római tudomány és művészet újjászületése és a tisztán emberinek megbecsülése, az egyéniség minden irányban való érvényesülése. Az emberek elfordulnak a középkor túlvilági eszményétől és a klasszikus ókor mintájára a földi életre koncentrálják figyelmöket. A kereszt-

[1] H. Finke: Die Frau im Mittelalter. 1913. 93, és 74 lap. Gide Pál: A nők joga. Budapest, 1886. I. 348. s. k.

tyén-vallásos nőideál elhomályosul és mellette egy világi ideál jelentkezik: különösen Olaszországban, a renaissance hazájában egészen új női tipus fejlődik: a férfias szellemű és kedélyű nő, az u. n. «virago», aki szükség esetén az államot is kormányozni képes. Ilyenek voltak *Sforza Katalin, Nápolyi Izabella* és *Fortebraccio Margit.*[1] Lejárt a vándorénekesek kora is és megkezdődik a könyvolvasás. Kedvezőtlen fényt vet e kor előkelő olasz női köreire, hogy Boccaccio Decameron-ja kedvenc olvasmányuk. Más nők viszont a férfiakkal versenyezve tudós tanulmányokat folytatnak, ilyen pl. *Isota Nogarola,*[2] az Apponyiak egyik ősanyja, aki számos levelet, beszédet és egy teológiai művet írt. (+ 1466.) Egy ideig nővére Zenevera is működik irodalmi téren, de aztán férjhezmegy és elhallgat, míg Isota erről is lemondott. Különben a Nogarola-családban az irodalmi működés családi tradició volt. Azonban bennünket legjobban az érdekel, hogy e korszak pedagógiai írói, bár más tekintetben az új szellem hatása alatt állanak, a nőkérdésben sokkal óvatosabbak és még mindig Jeromostól vesznek indítást. Ezért inkább csak kuriozitás számba megy a németországi *Nettesheim Ágrippának*[3] 1529-ben megjelent értekezése «A női nem fenségéről és kiválóságáról,» melyben nem csak azt igyekezett kimutatni, hogy a nő egyenlőrangú a férfival, hanem egyenesen azt, hogy felette áll a férfinak. Bizonyítékait a szentírásból, természetből és történelemből veszi. Szerinte Éva már azért is, mivel később teremtetett, tökéletesebb mint Ádám és így igazában a teremtő remekműve. Továbbá őt a lélekkel biró ember bordájából, tehát nemesebb anyagból formálta az Úr, mint Ádámot, aki eredetileg a «földnek pora» volt. A természetből Agrippa azt a nagyon is kétes argumentumot meríti, hogy a természet az állatvilágban mindig a nőstényt részesíti előnyben, sőt, hogy a legszebb

[1] S. Burckhardt: Die Kultur der Ranaissance in Italien[4]. II. 125. s. k. és Finke i. m. 122.

[2] Ábel Jenő: Isota Nogarola, Budapest, 1885.

[3] Ed. Otto: Deutsches Frauenleben im Wandel der Jahrhunderte. Leipzig, 1909. 87 lap.

madarak, mint a főnix és a sas csakis nőnemüek (!). Végül a történelem példáiból, hivatkozván az amazonokról szóló mondákra, a női nemet harcra is képesebbnek nyilvánítja a férfinemnél. Honnan származik tehát a nő alárendelt helyzete, kérdi Agrippa? Felelete, hogy a férfiak zsarnoksága megvonta a nőktől a nekik juttatott szabadságot, a szokás felfüggesztette, a nevelés pedig végleg megsemmisítette. E sajátságos művecske minden hiánya és túlzása mellett is dicsőséget szerez szerzőjének, hogy oly korban mer a nő mellett lándzsát törni, mikor az a rút boszorkányperek miatt rettentő üldözés tárgya volt.

A humanista pedagógusok sorából *Maffeo Vegio*[1] (1405—1458) foglalkozik a nőnevelés kérdésével, akinek műve annyiban jelent haladást, hogy a nő számára kettős hivatása (hogy anya és háziasszony legyen) sikeres betöltése céljából világi (értelmi) nevelést kiván. Egyébként a régi nyomokon halad és Szent Ágoston hatása alatt, ennek anyját a kegyes Monikát állítja oda a női nevelés eszményképeül. Egyébként e derék író, aki műve folyamán oly sok újat követel (igaz, hogy főleg Quintilianus és Plutarchos hatása alatt), a nőt még a skolasztikusok szemével nézi. — Nem tud szabadulni egészen a nő hagyományos lenézésétől a humanizmus egyik legnemesebb alakja, a spanyol Joannes Ludovicus *Vives* sem. (1492—1540.)[2] Ő írta meg az első önálló és rendszeres munkát a nő neveléséről «A keresztyén nő neveléséről,» címen (1538), mely három könyvből áll. Az első a leányok neveléséről szól, a második a nő és férfi viszonyáról, a harmadik az özvegyi állapotról. Vivesben szerencsésen egyesül a hivő keresztyén a képzett humanistával. Nem csoda tehát, ha műve tele van a klasszikus írókból és az egyházatyákból vett példákkal és idézetekkel. Mindjárt az ajánlásban helyesli Aristoteles amaz állítását, hogy azok az államok, melyek nem gondoskodnak a női nem helyes neveléséről, bol-

[1] Mapheus Vegius: Erziehungslehre. Übersetzt von K. A. Kopp. Bibliothek der kath Pädagogik. II.

[2] Joh. Lud. Vives: Ausgewähl päd. Schriften. Päd. Bibliothek. Leipzig. Hesse. XVI. B. 195—288.

dogulásuk egyik lényeges feltételétől fosztják meg magukat. Szerinte egyébként a nőnevelés egyetlen célja az erkölcsi tisztaság, művében ép azt az utat akarja megmutatni, melyen e célhoz eljuthatni. A nevelés már a gyermek születésével kezdődjék és a 2 nem külön kezelését minél hamarabb kell megkezdeni. Az anya elsőrendű kötelessége, hogy maga táplálja gyermekét, csak végső esetben folyamodjék dajkához, nehogy a táplálással kártékony elem jusson a csecsemő vérébe. Ha a leánygyermek már járni tud, csakis egykorú társaival játsszék, fiúk teljesen ki legyenek zárva társaságából. Már a játékkal is a komoly életre kell a leányt előkészíteni. Ne babát adjunk a kezébe, hanem ólomból vagy cinkből való játékszert, mely a házifelszerelés utánzata. Vives a szülőkre bízza, hogy mikor tanulja meg a gyermek a betűket, de ezzel egyidőben tanulja meg a gyapjú és lenkészítést is, mert ezek gazdasági érzékét fejlesztik. Tanulja meg a józan takarékos főzést is. Itt megjegyzi, hogy Belgiumban talán azért annyi a vendéglő, mert a háziasszonyok hanyagok az ételek készítésében, ezért keresik a férjek a vendéglőben azt, amit otthon meg nem találhatnak. Az oktatásra az eddiginél nagyobb gondot kell fordítani. Az olvasásnál adjunk erkölcsképző könyveket a leány kezébe. Az írás tanulásánál pedig ne tegyünk elébe haszontalan verseket vagy sikamlós énekeket, hanem tartalmas példabeszédeket vagy velős mondásokat a bibliából és a filozófusok irataiból. A nő főleg az erkölcstanban legyen járatos, ezenkívül csak annyit tanuljon, hogy kis gyermekeket tudjon tanítani, de az már nem járja, hogy egy iskola élén álljon, mert a nő gyenge lény, gyenge az itélőtehetsége is és ezért téves nézeteket terjeszthetne. Jól meg kell válogatni olvasmányait is. Ne olvasson lovagi elbeszéléseket. Poggio facetiáit vagy Boccaccio elbeszéléseit, hanem igenis a szentírást és az egyházatyákat. Gondoskodni kell a leány testi ápolásáról is és itt mint Jeromos, Vince és Maffeo Vegio minden fényűzést és piperét elitél. Utánozza a hajadon magatartásában Szűz Máriát, akkor Krisztus méltó arája lesz. Azt tanácsolja, hogy a nőket távol kell tartani a nyilvános élettől, de ha mégis kimennek, gondos-

kodni kell róla, hogy arcuk lefátyolozva, ruhájuk pedig nyakig zárt legyen.

Elitéli Vives a táncot és hasonló zajos mulatságot is és elítélőleg szól a szerelemről is. A házasságkötés előtt — úgy mond — ne legyen szerelem, hanem csak a házasság folyamán fejlődjék ki. A férj megválasztását pedig a szülőkre kell bízni. Vives munkája annyiban haladást jelent, hogy a virginitás eszményét már mellőzi és bár még igen erős hajlamot mutat az aszkézis iránt, sőt a nő valóját annyira gyengének érzi, hogy folytonos felügyelet alá helyezi, a családi tűzhelyet jelöli ki a nő igazi hatáskörének és ebben találkozik a reformáció nő ideáljával.

Hogy ott a nő megfelelhessen, kettőt tart szükségesnek: a háztartás dolgaiban való jártasságot és a megfelelő vallásos-erkölcsi nevelést. A szellemi képzést, bár részletesebben szól róla mint elődei, inkább csak prohibitiv: haszontalan időtöltésnek elejét vevő jelentősége miatt kívánja, az esztétikai képzést pedig teljesen kárhoztatja.[1] A nő mindenoldalú testi szellemi kiképzéséről tehát szó sincs, ép oly kevéssé a nő és férfi egyenrangúsításáról. Baj az is, hogy csak a férjhezmenő nőkkel törődik és mint a renaissance írói általában csak a felsőbb körök leányait tartja szem előtt.

A humanizmus legnagyobb hatású alapja *Erasmus* (1467—1536) is több izben szóvá tette a nőnevelést, de inkább csak ötletszerűen és csak 2 művében kissé bővebben. Általában ő is az erkölcsi szempontokat helyezi az előtérbe, de annyiban túlmegy Vivesen, hogy a szellemi és tudományos képzést is kifejezetten hangoztatja. Szerinte a klasszikus írók művei azon szellemi táplálék, mely legajánlatosabb a nőnek is. A tanult nő házi dolgait, gyermekei nevelését is jobban el fogja végezni, mint a tudatlan.[2]

[1] V. ö. May: Die Mädchenerziehung in der Geschichte der Pädagogik von Plato bis zum XVIII. Ih. Strassburg 1908, 59 s. k.

[2] Erasmus: A gyermekek nevelése. Ford. Péter János. (Pedag. könyvtár III. 34. lap.)

A nőnevelés új ideálja *Franciaországból* indult ki, mely ország mentve maradt a 30-éves háború borzalmaitól és szerencsésen kifejthette a maga nemzeti sajátosságait. Az új pedagógiai eszmény gyökerei abban a hatalmas filozófiai mozgalomban keresendők, melyet *Descartes* indított meg. Az ő racionalizmusának sarktétele, hogy igaz az, amit az ész annak elfogad, óriási hatással volt a nevelés szellemének az átalakítására. Ezentúl a nevelés terén szelidebb bánásmódot és okszerűbb módszert igyekeznek követni. A vezető szempont pedig az, hogy csak mindenkiben lakozó józan észt kell kicsalogatni és nyomban megvalósul az erkölcsi jó is. Ettől kezdve tehát mintegy másfélszázadon át Franciaország vezet a politikai és szellemi élet és így a nevelés terén is. A férfi, aki a haladó kor hatása alatt új alapra fekteti a nőnevelés elméletét *Fénelon* Ferenc cambrayi érsek (1651—1715.) volt műve: «Éducation des filles» 1687[1] tavaszán jelent meg és hosszu időre döntőleg befolyásolta nemcsak a francia leánynevelést és annak irodalmát, hanem Európa összes művelt államait. Így a híres *Francke* Ágost Hermann a pietista mozgalom legnagyobb pedagógusa már 1698-ban németül kiadta Fénelon művét és vele éltető elemet vitt bele az elmaradt német leánynevelésbe. Fénelon műve elején szóvá teszi, hogy a leányok nevelését eddig azért hanyagolták el, mert az a hit volt elterjedve, hogy a női nemnek nem való a tanulás. Ő maga is nevetségesnek tartja ugyan, hogy a nőkben tudákosságot fejlesszenek (az ilyen nőket Moliére «Les femmes savantes» és «Les précieuses ridicules» c. vigjátékaiban kipellengérezte!) — Hiszen nekik nem kell sem háborúba vonulniok, sem államot kormányozniok, sem egyházi szolgálatba lépniök. De ép mivel testileg-lelkileg gyengébbek a férfiaknál, nevelésök elhanyagolása sokkal több bajt okoz. Rendesen a tudatlanság az oka annak, ha a leány unatkozik és haszontalanságokkal fecsérelvén el az idejét, képtelenné válik a komoly mun-

[1] Fénelon: Éducation des filles. (Les meilleurs auteurs classiques. Paris.)

kára. Ezért kell idejekorán megkezdeni a leánygyermek nevelését. Az első években kivált az egészségére kell ügyelni és testi szerveinek a megerősödését előmozditani. Mivel a gyermeknek az a szokása, hogy utánoz, rajta kell lennünk, hogy környezetében csak szépet és jót lásson. Minden tanulását pedig könnyüvé, játszóvá kell tenni. Az olvasást nem a latinnal, hanem a *franciával* kell kezdeni. (Ez nevezetes követelés. A francia nyelv térfoglalása ezidőben kezdődik. Még 1713-ban az utrechti békét latinul fogalmazták, kb. 1715-től kezdve máig — a diplomácia nyelve a francia!)

A nő tudása pedig általában arra szorítkozzék, ami hivatásához tartozik, tehát a háztartás vezetése és gyermeknevelés körüli jártasságra. Tanuljon meg helyesen írni és olvasni, a helyesirást és az anyanyelv grammatikáját. Tanulják meg a leányok a 4 alapműveletet és legyen némi ismeretök a jogból is. Szabad idejöket hasznos, főleg történeti könyvek olvasásával töltsék. E komoly olvasmány meg fogja velök utáltatni a vígjátékot és regényt. A sok élő nyelv ismerete fölösleges, hogy legjobb volna minden leányt vagyonának és rangjának megfelelőleg nevelni és saját társadalmi osztálya határai között megtartani.

Fénelon korszaknyitó művének kétségkivül sok érdeme van. A nő tanulékonyságáról jóval nemesebben gondolkozik, mint elődei. Bár ő is a nevelés vallásos-erkölcsi oldalára helyezi a fősúlyt, amit csak helyeselni lehet, a szellemi képzés tekintetében már jóval többet követel, csak meg akarja rostálni a leánynövendékkel közlendő tananyagot. Nemcsak a műveltség külső mázát akarja a nőnek nyujtani, hanem azt kivánja, hogy amit tanul, azt alaposan tanulja meg. Hogy mennyire áthatja az új kor szelleme, legjobban mutatja az, hogy pap létére a világi nevelésnek ad előnyt a kolostorival szemben; és hogy pl. a nő hibáit ecsetelvén (a differenciális pszichológia csirája!) a hiúságban nem bűnt lát, mint Jeromos és Vives, hanem természetes ösztönt, melynek csak túlzásait kell lenyesni. (V. ö. May. i. m. 94.) Végül, mint egészen új dolog megemlítendő, hogy

megfelelő nevelőnők, tanítónők képzését sürgeti. Említettük már, hogy milyen nagy hatása volt művének. Az irodalmi hatáson kivül (Marquise de Lambert, Rollin, Rousseau stb.) említendő a Maintenon asszonytól alapított saint-cyri nevelőintézet, melyben eredetileg Fénelon eszméit igyekeztek valóra váltani.[1]

Azonban Fénelonnál is, a pietizmusban is még mindig a vallásos szempont uralkodó. A renaissance kora óta állandóan előre törő tisztán emberi szellemképzés végre teljes uralomra jut a XVIII. században. Az ész kultusza e kor uralkodó jellemvonása. A szupranaturalisztikus és egyházi érdek háttérbe szorul, világi érdekek kerülnek felszínre. Optimizmus, individualizmus, dölyfös öndicsekvés jellemzi e kor embereit, kik a multat lenézik, a történeti életet nem értik és helyébe az észszerűt akarják állítani. Mintha elenyésztek volna a rendi és felekezeti különbségek oly egységes szellem hatja át Európa nemzeteit. A nevelést mindenhatónak tartják és azt az államok kezébe juttatják.

Nyilvánvaló, hogy ez új áramlat a nő neveléstörténetét is érinti. Az új *emberideál* prófétája a svájci *Rousseau* (1712—1778), akinek «Emile» c. neveléstani regénye (1762) új evangelium módjára lázba ejtette a művelt nemzeteket. Híres jelszava: «Retour nous á la nature» a francia kulturáltsággal szembe állítja az angol természetérzéket, a protestáns és jezsuita emberi bünösségi tannal pedig az emberi természetbe vetett bizalmat. Ennek legfontosabb pedagógiai következménye, hogy a nőnevelés *eredeti természetének* kifejlődését kell behatóvá tenni és minden káros befolyást távol tartani. Azonban dacára a sok beszédnek az egyéniség természetes szabadságáról, Rousseaunak nem jutott eszébe, hogy ezt az elvet a nőre is alkalmazza. Ezért a női ideál és így a nőnevelés elmélete tekintetében *«Emile» nem haladást, hanem inkább visszaesést jelent.* Legalább, amikor kijelenti, hogy a nő arravaló és úgy kell nevelkednie, hogy a

[1] Dr. E. von Sallwürk: Fenelon und die Litteratur der weiblichen Bildung in Frankreich. Langensalza, 1886. A 8 s. k.

férfinak tessék, ez határozottan lealacsonyítása a nő személyi értékének. A nő magaviselete szerinte alá van vetve a közvéleménynek, hite pedig a tekintélynek. Minden leánynak az apja vallását kell követnie és minden asszonynak a férjeét. A hagyományos kolostori nevelést azonban elveti, mert a nőnek idejekorán meg kell ismernie a világot. «Az asszonyok könyve a világ, ha rosszul olvasnak benne, az az ő hibájuk.» — Ime az individualizmus szószólója nem csak hogy, ki nem terjeszti ezt az elvet a nőre, hanem mindvégig kiskorúságban akarja megtartani! Érdeme mindössze annyi, hogy a nő világiasabb, életrevalóbb nevelését követelte, míg kora azt a helytelen szokást követte (kivált Franciaországban), hogy a kolostor falai közül minden átmenet nélkül az élet bódító örvényébe dobta.

A Rousseau megindította Sturm és Drang mozgalomból, szentimentalizmus és wertherizmusból egy új nemzedék nő fel, melynek pedagógiai jelszavát a «Bildung zur Humanität» fejezi ki — (Spranger). E kor vezérszellemei az ember összhangzatos kiképzését követelik és így megújítják a renaissance, illetőleg a görög ókor eszményét. A felvilágosodás, az ész szerepét fölváltja a *romanticizmus*, az érzelem és képzelet uralma. A harmonikus ember klasszikus-romantikus ideálját kezdik a nőkérdésre is alkalmazni és végre belátják, hogy eleget kell tenni a nő *művelődési vágyának* is; sőt hallatszanak hangok, melyek mintegy a modern feminizmus előhírnökei. A nagy teológus *Schleiermacher* fiatalos hévvel oda kiáltja a nőnek: «Lass dich gelüsten nach der Männer Bildung, Kunst, Weisheit, Ehre.» *Schlegel Frigyes* belemélyed a nő sajátságos pszichéjébe és azt találja, hogy a nő legbelsőbb lényege: költészet! Ime, ha a neohumanizmus feltámasztja a klasszikus világot, a romanticizmus a középkor lovagvilágát, a középkori lovagvilágot kelti új életre. A romantika nevelési ideáljának találó kifejezése *Jean Paul*, Friedrich Richter (1763—1825) «Levaná»-ja (1855—56). Ez a mű inkább a nevelés költészete mint rendszeres neveléstan, de tele van becses pedagógiai gondolatokkal. A nővel a IV-ik «Druckstück» foglalkozik. «A nevelés szelleme, úgymond —

nem egyéb, mint törekvés *az ideális embert* — ki minden gyermekben burkoltan bentrejtőzik, szabaddá tenni a szabaddá lett ember által.»[1] Ime, a különbség közte és Rousseau között. Ez utóbbinak ideálja a természetes ember, Jean Paul és a romantikusok szerint ellenben a cél nem a természetes ember megvalósítása, hanem egy magasabb erkölcsi eszmény: a személyiség. Jean Paul szerint a természet a nőt közvetlenül anyának szánta, feleségnek csak közvetve, de az anya felett is ott áll az ember. Az anyai rendeltetés az emberit nem pótolhatja, amaz emennek eszköze és nem célja. Szerzőnk mélyen behatolt a női lélekbe és teljes igazsággal ítéli meg. Megállapítja, hogy a férfi természete inkább epikus és reflexiós, a nőé lirikus és érzelmes. Lelkük éltető szelleme a szeretet. Azért *érzelmei* nevelésére különös gondot kell fordítani. Egyébként ő is, mint Fénelon, tevékeny életre akarja szoktatni a nőt. A kézimunkát azonban nem ajánlja, mert úgy találja, hogy mellette a tétlenségbe merülő lélek ábrándozásba vész. E helyett sokoldalú házi dolgokkal foglalkozzék.

A szív nemességét aztán kellő ismeretekkel kell kiegészíteni. Tanuljon a leány növénytant, csillagászatot, alkalmazott matematikát és geometriát, az ember és föld történetét, honi ismereteit pedig egészítse ki útleirásokkal. Zene és ének is tartozik a női lélekre. Végül azt tartja, hogy egy idegen nyelv mint az anyanyelv megvilágositója szükséges, de elég is.

Ennyi idézet is elegendő annak illusztrálására, hogy Jean Paul milyen helyesen fogta fel a nő természetét, rendeltetését és hogy mennyire érzi a 2 nem lényegbeli különbségét is. Természetes, hogy ő is kora kulturális viszonyainak a hatása alatt áll. Ezért még az ő női eszményképe is főleg bensőséget, receptivitást és passzivitást tüntet fel; a nő egyéb arravalóságai pedig rövidséget szenvednek.

A gazdasági és szociális viszonyok megváltozásával azonban a női ideálnak további új vonásokat kellett fölvennie.

[1] Jean Paul: Levana, Ford. Masznyik Endre. Mezőtúr, 1892. Főleg 101—116.

A francia forradalom demokratikus eszméi, a tömeg felszabadító törekvései újelemeket állítanak a közélet piacára. A napoleoni háborúk leghatalmasabb rugói lesznek a nemzeti eszme terjedésének. A romantikusok is lassanként a kozmopolitizmustól a nemzeti érzéshez fordulnak. Különösen Magyarországon igen szerencsés fejlődést vesz a romantikus elv. Széchenyi hatása alatt «amennyiben a nemzeti elv és a politikai reform hevítette és végső fejlődésében az új magyar demokrácia zászlaját lobogtatta» (Beőthy). A nemzeti nyelv és magyar nemzetiségért való buzgólkodás az egész nemzet szívét megdobogtatta és így a nemzeti érzés diadalmasan bevonul a nőnevelés mezejére is. Takács Éva izgatásai után a romanticizmusból kinőtt *Fáy András* foglalja össze a kor szükségleteit. (*Nőnevelés és nőnevelő-intézetek hazánkban.* Különös tekintettel nemesek, főbb polgárok és tisztes korúak lánykáira. Pest, 1841.)

Művében erőteljes kifejezésre juttatja a nő nemzeti hivatását. A boldogság fogalmából indul ki. Hogy a nő boldog lehessen és boldogíthasson, erre nézve szükséges: 1. a sorsával való megelégedés; 2 az, hogy ismerje rendeltetését és ebből folyó kötelességeit. Kötelességének öt ága pedig: a női, anyai, háztartási, polgári és társaséleti rendeltetés.

A polgári kötelesség foglalja magában a magyar nyelv és nemzetiség ápolását. Itt élesen kikel Fáy az idegen szokások majmolása ellen: «Ám tudja nőnemünk, főkép a rangosabb, Európa művelt nyelveit, barátkozzék annak műveltségével, de ne nemzetiségünk rovására tegye azt; mert ez hálátlanság mellett ép oly nevetséges hiúság, mint lepkéé fogna lenni, ha madárnak kivánna tekintetni azért, mert színes.» Erősen kikel az idegen nevelőnők választásában való hanyagság ellen és ezért sürgeti nőnevelő-és nevelőnőket képező-intézetek felállitását.[1] A nőnevelő-intézet tanulmányainak a köre ez volna: vallás-és erkölcstanítás, magyar és német olvasás, írás közönséges szám-

[1] Fáy művén kívül lásd Komáromy L.: Fáy András mint pedagógus. Budapest, 1899.

vetés, rövid geográfiai és statisztikai világismertetés, fizika, történelem, dietétika, testgyakorlás, háztartás, a magyar nyelv szabályai és literaturája, életbölcseség, idegen nyelvek. Általában nem tudományos képzést akar adni a nőnek, hanem mindenben a gyakorlati irányt sürgeti. Valóban Fáy műve nemcsak a mi neveléstani irodalmunkban korszakos jelentőségű, hanem, ha lefordítanák az egyetemes pedagógiai irodalomban is számot tenne, oly jól foglalja össze mindazt, ami a nő rendeltetésére, hivatásköreire vonatkozólag a *modern nőkérdés* megszületése előtt csak mondani lehetett. Ez a mozgalom alkotja meg aztán a nőnek új eszményképét, melyről a pedagógia és filozófia klasszikusai még nem tudhattak. Előzményei azonban vannak ennek is. Így már *Pestalozzi* nagyon sokat vár a nőtől. Ismeretes, hogy mily döntő szerepet juttat az anyának a gyermek nevelésében, sőt hogy népies nevelő regényében («Lénárd és Gertrud») a nők járnak elül az egész falu züllött viszonyainak megjavításában. Fontos továbbá nála, hogy az *alsóbb néposztályok* nőire koncentrálta figyelmét és Gertrudban rajzolta meg örök mintaképét annak a nőnek, aki a szó szoros értelmében munkatársa az ő urának.[1] *Herbart*, a legnagyobb hatású pedagógusok egyike ellenben csak elvétve szól a nőről. De megemlitjük még *Ruskin*-t, aki mint Yean Paul és Pestalozzi, később pedig Ibsen élénk színekkel rajzolja a nő fontos hivatottságát, melyre a férfi folyton rászorul. Kiemeli a nő eltérő lelki sajátságait és ezekből azt vezeti le, hogy neveltetésének is másnak kell lennie, mint a férfié. «A férfi tudása legyen alapos és fokozatosan haladó, a nőé általános és a mindennapi szükségre szolgáló.» Szellemében komoly legyen a leány nevelése, ne legyen polcra állítandó csecsebecse.» (Szezónok és liliomok. Ford. Farkas Klára. Budapest, 1916. 134 és 144.

A 40-es évekkel aztán megindult a nagy mozgalom, melynek hullámaiban ma is benne élünk. A lényegesen átalakult

[1] Lásd bővebben Natorp: Pestalozzi und die Frauenbildung. Gesammelte Abhandlungen zur Sozialpädagogik. I. 1907. 99. s. k.

társadalmi, gazdasági és politikai viszonyok a nőt is új életfeltételek és életfeladatok elé állították. A házasság, az anyaság, a gazdasági és politikai életben való erősebb részvétel és a nő kibővült hatáskörének megfelelő nevelés a problémák egész sorát vetette fel. Az egész mozgalom középpontja azonban tulajdonképen a nőnek a férfival való egyenlősitésének a kérdése, más szóval a nőnek «felszabadítása», «egyenjogúsítása». Lényege pedig úgy fejezhető ki, hogy a nő is jogot formál arra, hogy «önálló észlénynek,» ne pedig célhoz való eszköznek tekintessék, vagyis a nő is *személyiséggé* akar válni. Ezzel az egy szóval lehetne tehát az új nőideált kifejezni, de hogy e szónak igazi tartalmat adjunk, a multhoz kell visszanyulnunk.

A személyiség ugyanis nem azonos azzal, amit egyéniségnek mondunk, amelyet Rousseau és az egész felvilágosodás és ma, pl. Ellen Key vagy Lily Braun hirdet. Előttük ugyanis a természetes ember lebeg és felfogásuk szerint a nőképzés legfőbb feladata volna a természetes hajlamok kifejlesztése. A személyiség pedagógiája ennél többre vágyik, az egyéniséget csak természetes alapnak tekinti, melyből a személyiséget még csak ki kell alakítani; amint ezt Jean Paul szépen kifejezi; ennek gerincét pedig a *vallásos-erkölcsös elem* képezi, melyet Jeromostól Fáy-ig minden teoretikus kifejezetten kiemel. A személyiség tehát a szabad, független, erkölcsös, művelt egyéniség, mely át van hatva attól a tudattól, hogy az Isten által elébe tűzött célt a maga sajátossága szerint nemzete keretei között van hivatva megvalósítani. E cél kitűzésével azonban a világért sem akarjuk a 2 nem között fennálló különbségeket eltüntetni, mert csakis a férfi és női pszichének mint teljesen egyenlőrangú tényezőnek kölcsönös kiegészítése által nyilvánulhat meg az általános emberi a maga teljessége szerint. «Nő és férfi egyenlőrangú, de nem egyenlő, vagy amint Legruvé mondja: «A nő egyenlő a férfival, de ez az egyenlőség a különbözőségben rejlik.» Ebből pedig következik, hogy bár a nevelés végcélja a szerepnél közös (a személyiség), más utakon, más eszközökkel kell az egyiknél is és a másiknál is a cél felé törni. Itt az

igaz, még kezdetleges állapotban leledző differenciális pszichologia adatait kell felhasználni és a modern feminizmus bizony sokszor félreismeri a belső élet különbségeit, midőn a nevelő oktatást is teljesen egyformásítani akarja. Mert bizonyos, hogy a nőnevelés 2 legújabb követelését is, hogy gyakorlatibb és tudományosabb legyen, úgy kell megoldani, hogy a női lélek sajátossága kárt ne szenvedjen. A háború megmutatta, hogy a nő majd minden téren képes helyettesíteni a férfit, tehát nincs is tulajdonképen tevékenység, melyet el kellene előle zárni, azonban sajátos adományainál és képességeinél fogva az illető tevékenység bizonyos részét fogja nagyobb sikerrel elvégezni. E sajátos természeti adomány előnyei azok; melyeket semmi szín alatt nem szabad veszélyeztetni, vagy feláldozni, mert az emberiség életének szegényedését jelentené. És valamint az új nőideálban benne él a mult minden jogos törekvése, úgy a most említettünk szempont sem ismeretlen a multban, mert amidőn egyes írók a nőt oly szigorúan elzárják a nyilvánosságtól, ezt csak azért teszik, mert a nőiségét féltik.

Pozsony.

Dr. Szelényi Ödön.

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Miniszterváltozás. Jankovich Béla vallás és közoktatásügyi miniszter lemondott állásáról és Ő Felsége gr. Apponyi Albertet nevezte ki vallás- és közoktatásügyi miniszterré.

A mai súlyos időkben, amikor minden anyagi erő, szellemi tehetség a létfenntartás szolgálatába szegődött, a hadviselés, a közellátás érdekében dolgozik az itthonmaradtak zöme, nem várhattunk nagy fejlődést közoktatásunk terén. És mégis történt fejlődés. A mult évben jelent meg a leányközépiskolák reformja, megindult a fiú középiskolák, a polgári fiú- és leányiskolák tantervének átdolgozása. Hálával gondolunk vissza Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszternek működésére, hogy éppen a nőnevelés érdekében tett intézkedéseket. Ha a reformot nem is helyeseltük minden kis részletében, mégis örömmel üdvözöltük azt, mert fejlődést jelentett, melynek esetleges hiányait a gyakorlat, a tapasztalat hamarosan pótolni, javítani fogja. Ez a reform indította meg a modern leány-középiskola kialakulását.

Közoktatásunk új vezetője gr. Apponyi Albert lett. Meleg szeretettel, mély tisztelettel és bizalommal üdvözöljük őt e méltóságában. Üdvözöljük őt, mint intézetünk jóakaró barátját, pártfogóját. Teljes bizalommal és megnyugvással reméljük, hogy az ő nagyszabású egyénisége még a mai rendkívüli nehézségeket is le tudja győzni s fejleszteni fogja a nemzeti kulturát. Mély tisztelettel kérjük, hogy fogadja édes gyermekévé a nőnevelés ügyét s oldja meg intézetünknek főiskolává való teljes kifejlesztése ügyét.

Adjon az Isten nehéz munkájához erőt és egészséget.

*

Prohászka püspök látogatása az áll. Erzsébet Nőiskolában május 14-én. Nem futólagos látogatásról van szó csupán, hanem egy felségesen szép előadásról, melyet a mi püspökatyánk az ő kifogyhatatlan szeretetéből és jóságából adott a mi leányainknak. — Megigérte, hogy egyszer eljő, segít nekünk ezekben a súlyos időkben, ideálokat meglátni és megtalálni, életértékeket lekötni stb. stb. Veni-vidi-vici! Áhitatos csendben várták az intézet tornatermében növendékeink és mély tisztelettel, megilletődéssel hallgatták szavát. — Azt a felséges gondolatot, tanítást adta nekünk, hogy az életerő forrása bennünk van, ami lelkünk Isteni eredeténél fogva mindent átalakíthat, átfor-

málhat amivel összeköttetésbe lép az élet útján — és hogy csakis a lelkünkkel átformált világ a *mienk*, — tudomány, szépség — öröm minden — csak így lesz tulajdonunkká! Fel tehát a lélek útján az Istenség felé! De szólaljon meg egy, a mi növendékeink közül — egy a sok közül, hogyan értette át ő a mi mesterünk, barátunk tanítását. Hálánkúl a megértést adjuk neki parányi viszonzásúl és a vágyat, hogy az ő útján óhajtunk járni a jobb és több ember útján.

A kis összefoglalás így hangzik:

«Keresi, mi az, ami az emberi életnek *értéket* ád. Végigtekint azon a három tényezőn, melytől az emberek a boldogságot várják. Ez a *tudás*, a *szépség vagy harmónia* és az *öröm, az élvezet.*

De mindez magában véve értéktelen. Csak úgy válik valóban értékessé, életértékké, ha átmegy, átgyúródik a *lelken*, ha *a lélektől egyéni színezetet kap.*

A *tudás* magában nem lehet értékes. Hisz ép az teszi tudássá, hogy objektiv, személytelen. Már pedig ami objektiv, az ránk nézve fejlesztő hatással nem lehet. Csak alépítmény, melyen, mint a piramis lépcsőkockáin, fokonként feljebb emelkedhetünk, de amely magát a lelkünket, az *én*-ünket nem érinti. Hogy mi magunk tökéletesedhessünk, ahhoz egy másik egyéniségre, egy másik lélekre is szükségünk van. Csak egy másik lélek az, amelyen át valami a mi lelkünkbe juthat. Csak az a tudás kapcsolódhatik belé szervesen a lelkünkbe, melyet lélek közvetített. Csak két lélek kölcsönhatása eredményezhet fejlődést, tökéletesedést. Ilyen kapcsolódásokat, kölcsönösségeket kell keresnünk. Ilyen kapcsolat, kölcsönösség a házasság, a barátság és ilyen a *hit.* Emellett minden tudás eltörpül, mert csak holt anyaggal dolgozik, a hit ellenben magát az élő lelket keresi fel, a minden tudás forrását.

A másik életérték, amely ugyancsak minden embernek lelki igénye, lelki szükséglete: a *harmonia.* Keresi a szépet. Ez gyakran külsőségekben merül ki és hiúság lesz belőle, ami annyit jelent: üresség. De nekünk ezt az ürességet tartalommal kell megtöltenünk, a harmóniát belülről fejlesztenünk. Ehhez erős önnevelés, szigorú önmegtagadás az eszköz. Tudjuk magunkat fékentartani. Ez nem jelentheti a test elhanyagolását. A remeteség nem lehet eszményképünk. A természetet nem szabad letörni, hanem emelni kell, emelni a lélekkel. Elsősorban egészségesek legyünk. Az egészséges, a telivér ember az igazi. De ez nem elég. Ez csak paripa, — a gyeplő: az *akarat.* És ahogy a levegőben, ételben, ruházatban, testben a tisztaságot keressük, úgy a lelkünkben is, az akaratunkban is a tisztaság uralkodjék. Emberi természetünkről nem tehetünk. Hanem ami hatalmunkban áll: az akaratunk, a törekvésünk mindig tiszta legyen. Ez a *tisztaság* az a fegyelem, amely a lélekben harmóniát teremt.

De a harmonia sem elég. Az embernek *örömre* is szüksége van. Ez a harmadik életérték: hogy jól érezzük, hogy otthonérezzük magunkat a világban. Az élvezet az, amelyre az emberiség legáltalánosabban és legszívósabban törekszik. Szinte koldul az öröm után. De ha koldul, az azt jelenti, hogy szegény. Szegény, mert rossz helyen keres. Mástól várja azt, aminek pedig egyedüli forrása a saját lelke. «Ti vagytok az isteni magvak; a magból kinő a fa, belőletek

nő ki az isteni élet» — mondja szent János. Az isteni örömöt a magunk lelkéből kell tehát kifejlesztenünk, jellemünk széppé és nemessé alakításával.

Aki tudásába lelkét tudja önteni, aki magát erős akarattal fegyelmezni tudja, akinek jelleme nemesen fejlett: abban harmonia van abból kinő a lelki gyönyörűség, az tökéletes. A tökéletesedés az a mindennap való meghalás és ujjászületés, amit Goethe így fejez ki: «Stirb und werde!» Mert ha ezt nem tudod, akkor «bist nur ein, trüber Gast auf der dunklen Erde». De aki önmagában ki tud előbb alakulni, meg tud ilyesformán tökéletesedni, az már a dolog természeténél fogva korára is hat.

*

Az áll. Erzsébet-Nőiskola gyakorló felső leányiskolájának évvégi vizsgái ill. összefoglaló ismétlései május 21—26 napjaira voltak kitűzve. Azonban május első felében a kanyaró szinte járványszerűleg lépett föl a növendékek között, ezért a hatóság május 14-én az előadásokat beszüntette. A növendékek — különösen a hatodik osztály — szomorúan mondtak búcsút s őszintén sajnálták, hogy a különben is csonka iskolai évben olyan hirtelenül kellett elhagyniok az intézetet.

A polgári iskolai tanítónőképző I. éves növendékei június 12-én fejezték be félévi kollokviumaikat.

A képesítő vizsgák beosztása a következő volt:

Gyakorlati tanítások május 24—31-ike között voltak.

Az írásbeli szakdolgozatokat június 4—5-én végezték.

A rendes növendékek és magántanulók, szóbeli képesítő- és alapvizsgái, a nyelvmesternők vizsgái június 14—22 között voltak.

A kézimunkatanítónő-jelöltek I. alapvizsgái június 6—9-én, II. alapvizsgái 11—13-án, képesítő vizsgái junius 15—30-ig tartattak meg.

Az Évzáró ünnepünk június 10-én volt. Az igazgató beszéde után — melyet lapunk elején közlünk — a búcsúzó nyelvészek nevében Nagy Emma beszélt:

«A búcsúzás mindenkor nehéz. Még akkor is, ha egy embertől búcsúzunk el. Mostan egyszerre veszünk búcsút annyi kedves egytől. Mert nem az «igazgatónk»-tól nem a «tanári kartól», nem az «osztálytól» köszönünk most el. Mi az egyesektől búcsúzunk. Külön és külön mindenkitől; amilyen külön- és különálló szeretettel nőtt a szívünkhöz minden egyes.

Bár tudnánk úgy gondolni tanárainkra, tudnánk úgy gondolni egymásra, mint csoportra, melytől fájna ugyan a válás, — de mert összefoglaló érzésében az egyéni alakulások konturjaikat veszítenék — sokkal könnyebb lenne a szakadás. De így összefoglalni nem tudunk. Mert így összefoglalni lehetetlen. Egyéni lelkünk világába egyének lelke kapcsolódott. És minél jobban érezzük, hogy lelkünknek értékes, szívünknek drága egyesektől búcsúzunk el — annál borzasztóbb ez a fájás. Válni annyitól, ami kedves volt nekünk... Három hosszú év kedves életétől — emberektől, tárgyaktól, emlékektől, búcsúzni szomorún, külön-külön, tán még a kertünk jázminágaitól is. 29-en vagyunk, 29-féleképen mozdul most meg szívünkben ez az érzés. Búcsúzunk. Meleg szívvel. De lehetőleg visszatartjuk könnyeinket. —

Érzésben minden együnk külön mond köszönetet intézetünk vezetőinek, minden tanárjának, kik kedves vagy szép, lélekemelő óráikkal feledhetetlenné tették magukat. És — mind a 29-nek elszorul a szíve — hogyha a többi 28-ra gondol. Melyikkel mi lesz? Mit oszt nekik az élet? S lesz-e csak egy is, csak egyetlen egy, akinek teljesül itten született, édes, fehér álma?... Úgy féltjük egymást. És féltjük nagyon magunkat is.

De búcsúzzunk. Uralkodjunk érzéseinken. Szokjuk meg ezt, hiszen — az életbe megyünk.

Még egyszer nagyon köszönjuk vezetőink jóságát, s a melegséget, amennyi szívükből nekünk is jutott. Mi csak egy évvel tovahömpölygő bús kis csapat leszünk emlékezetükben. De ők nekünk mindig az egyetlenek, a legkedvesebbek maradnak. Isten velünk».

A mathematikusok nevében Rácz Ilona búcsúzott el az intézettől: «Utoljára vagyunk együtt, — utóljára gyültünk egybe, búcsúzni! Búcsúzzunk el örökre a tanuló ifjúságunktól, azoktól a gondtalan boldog napoktól, amelyek az életben soha, soha vissza nem térnek. Az a három év amelyet itt eltöltöttünk, fájdalmassá teszi a búcsút, nehézzé az elválást. És mégis — mi köszönetet akarunk mondani azért, amiért a búcsú fáj, azoknak akik a válás pillanatait keserűvé teszik.

Köszönetet mondunk szeretett Ilona néninek s Tanárainknak azért a nehéz munkáért, amellyel minket — célunk elérésében segítettek. De még inkább köszönetet mondunk azért a szeretetért, azért a megértésért, amellyel ezekben a nehéz időkben, mikor mindnyájunkat annyi szenvedés ért, mellettünk állottak, fájdalmunkat enyhítették, s erőt adtak a további munkára.

Egymástól pedig ne búcsúzzunk el örökre, mert ha az élet szét is szór bennünket, az nem lehet, hogy soha többé ne lássuk egymást. Azért ne is búcsúzzunk. Csak köszönjünk egymásnak, mint akik holnap talán újra találkozunk. Isten velünk!»

A záróünnepen a felső leányiskola növendékei már nem vettek részt s így elmaradt a szokásos jutalmak kiosztása is. A Fruzsina-alap (Károlyi László gróf 600 K-ás alapítványa) kamatait hozzácsatoltuk a segítő alaphoz, úgyszintén az év folyamán létesült Erzsébet- és Magdolna-alapítvány (báró Tornyai Schossberger Lajos 600 K-ás alapítványa) és a Klára-alap (gr. Károlyi László 200 K-ás alapítványa) kamatait is.

A VI. hadikölcsön kibocsátásakor az Erzsébet-Nőiskola «Segítő-alap»-jára gyűjtést indítottunk, melynek eredménye az alap kamataival együtt 900 K. A Segítő-alap jelenlegi vagyona 2800 K névértékű hadikölcsön-kötvény.

*

Ötéves találkozó. Az 1911/12. iskolai évben a felsőbb leányiskola VI. oszt. végzett növendékek ötéves találkozóra gyűltek össze az Erzsébet Nőiskolában 1917 május 28-án.

Csaknem valamennyien együtt voltak, a 26 közül 22-en. Négyen sürgönyben és levélben jelentették be elmaradásuk okát.

Bizalommal és szeretettel jöttek el hozzánk, örültek az intézet-

nek, a néniknek, egymásnak; bejárták a régi kedves helyeket — «Gyermekreményük és bánatuk tanyáját». — Ebben hasonlított ez a találkozó a többihez; de volt amiben *különbözött* is.

Ezek a fiatal leányok — három-négy ment férjhez közülük — komolyabb, súlyosabb világban nőnek fel. Munkát kér tőlük az élet és ők ennek meg is felelnek. Érdekes volt az a kis statisztika-szerű beszámolás, mely feleletül elhangzott mindenki részéről, mikor az intézet igazgatója, az Ilona néni, felvetette a gondolatot, hogy tegyenek vizsgálatot az *öt évi életiskolából*, mit *tanultak* és mit *dolgoztak* azalatt? Érdemes külön-külön megemlékezni mindenik tanulmányáról, munkájáról. Becsületükre válik, amit tettek és bennünket mint intézetet, jóleső megelégedéssel tölthet el a tudat, hogy volt növendékeinkben a *művelődési vágy* és a *munka-vágy*, a fejlődésnek ez a két főfeltétele, fokozott mértékben nyilatkozik meg az életiskolájában és őket a család, a társadalom és nemzetünk értékes tagjává formálja.

Vegyük őket sorra amint következnek:

1. *Bezuk Antónia.* Bécsben továbbképző tanfolyamot végzett. A háború óta sokirányú jótékonysági munkában vett részt. Jelenleg tudósító irodában dolgozik.

2. *Dessewffy Ida*, elemi tanítónői oklevelet szerzett, most a Zeneakadémián énekelni tanul. Sokat varrt és kötött a katonáknak.

3. *Finn Ilona*, fehérnemű-, ruhavarró- és főző tanfolyamokat végzett. Sokirányú jótékonysági munkában vesz részt.

4. *Gömöry Andrea*, főleg zenével foglalkozott, az Orsz. Zenede VI. osztályát rendszeresen elvégezte. A Váal-féle hadikórházban a ruhaosztályt vezette két évig.

5. *Haldek Alice*, idegen nyelveket tanult, franciát, angolt. Két év óta a Vörös-Kereszt tudósító irodájában dolgozik.

6. *Horváth Alice* és

7. *Horváth Marianna*, rendszeresen tanultak, nyelvekkel foglalkoztak. Sokat kötöttek, varrtak a katonáknak. Festeni tudásokat oly módon értékesítették, hogy az általuk festett képeket a katonák javára kisorsolták s —

8. *Horváth Olga* (Zágrábból jött el a találkozóra), nyelvekben. zenében képezte magát. Több nőegyesületben dolgozik a katonák javára.

9. *Kalniczky Margit* kereskedelmi tanfolyamot végzett. A javítóintézeti korházban, Kassán hosszabb ideig ápolt, elismerő oklevelet is kapott.

10. *Kelemen Erzsébet* elemi iskolai tanítónői oklevelet szerzett és középiskolai tornatanárnői tanfolyamot végzett — Helyettes tanítónő a fővárosnál.

11. *Lám Ilona* festőművésznő. Sokat varrt, foltozott a katonáknak, miért elismerő oklevelet is kapott. Jelenleg három hadiárvát gondoz.

12. *Menczer Sári* kémiai, fizikai, matematikai tanulmányokat végez az egyetemen.

13. *Mezey Lili*, édesanyja helyett a háztartást vezeti. Sokat varrt és kötött a katonáknak. Jelenleg a Zsófia-leányegyesületben dolgozik.

14. *Novotny Margit* érettségi vizsgát tett és az egyetemen a matematikai és fizikai szakot végzi. Jótékonykodik is.

15. *Rudol Lajosné Rátz Lili*, rendszeres ruha-, fehérneművarrási és főzőtanfolyamokat végzett. Háztartást vezet.

16. *Saxlehner Margit* sokirányú rendszeres tanulmányokat végzett. Népkonyhában dolgozott.

17. *Szurmai Edit*. Elemi iskolai oklevelet szerzett és középiskolai tornatanárnői tanfolyamot végzett, két évig kórházban ápolt. Jelenleg a keleti pályaudvar üdítő állomására jár ki dolgozni.

18. *Sauer Magda*, főleg zenével és természettudományokkal foglalkozott. Népkonyhában dolgozott.

19. *Tuszkai Annie* Iparművészeti grafikai szakosztályt végzett. Édes atyja mellett, aki orvos, hosszabb ideig ápolt.

20. *Tóth Mira*. Nőipariskolába járt, fehérneműi- és ruhavarrást tanult. Posta- és távirda-kurzust végzett. Jelenleg Zágrábban postakiadónő.

21. *Wodianer Juliska*, nyelveket, zenét, művészet- és művelődéstörténetet tanult. A Gondviselés-kórházban az adminisztrativ osztályt vezette hosszabb ideig.

22. *Zilahy Kata* a fényképészetet tanulta. 1 évig Szabadkán a Reservespitalban ápolt nagybátyja mellett, aki főorvos.

A beszámolás után a vizsgadíj sem maradt el ; azok, akik még nem járatták, előfizettek a *Nemzeti Nőnevelésre*. Ezzel is kifejezni óhajtván az intézethez való hozzátartozásukat.

A találkozót nagy gonddal és örömmel Finn Ilona rendezte, aki 31 koronát adott át az intézet igazgatójának, mint a találkozó uzsonnaköltségeiből fennmaradt összeget abból a célból, hogy azt az intézet segítő alapjához csatolják. Hadikölcsön-kötvény vásárlására fordítottuk.

Mondjuk meg még a mi kedves volt növendékeinknek e helyről is, amit ők ugyis tudnak, hogy intézetünk mindig szeretettel várja őket *haza*. Ezt a házat azért építették olyan nagyra, hogy sok Szeretet elférjen benne!

*

A M. D. E. közgyűlése. A Mária-Dorothea Egyesület május 20-án tartotta meg nagy érdeklődés mellett 32. közgyűlését.

Herich Károlyné elnök megnyitó szavaiban ünnepi gyűléssé avatja e közgyűlést, mely Radnai Jenőnének, az Egyesület 25 esztendős titkárának alapvető, lelkes és kitartó működését kívánja megünnepelni. Személyes hálájának kifejezéseként gyönyörű csokrot ad át az ünnepeltnek.

Ezután indítványozza, hogy az Egyesület sajnosan nélkülözött Elnökét, gróf Csáky Albinnét a mai gyűlésből táviratilag üdvözölje.

Dr. Peregriny János alelnök felolvassa a pénztárvizsgálati jelentést és költségvetést. Megállapítja a pénztári kezelés pontosságát és köszönetet mond a pénztárosok fáradozásáért.

Majd Gombos Jolán az Otthon igazgatónője vázolta röviden Radnai Jenőné megbecsülhetlen érdemeit, kérve őt, hogy munkásságát és tapasztalatait ezentúl is Egyesületünk felvirágoztatásának szentelje.

Radnainé meghatottan köszöni meg az ünneplést s csak ismételheti mindazt, mit egy korábbi üdvözlés alkalmával mondott, hogy minden erejét szivesen áldozta az Egyesületnek, mert azt becsüli és szereti. Folytatólag örömmel jelenti, hogy az elmúlt évben az egyesületi tagok száma kétszázzal szaporodott. Újabban még alapító tagok lettek dr. Weiszbergerné és dr. Böhlerné.

Csemez Paula jegyző lemondásával megüresedett állásra Szalatsy Ilonát sikerült megnyernünk.

Titkár jelenti, hogy még egy 25 éves működésre kívánja a figyelmet felhívni. Dr. Papp Gyula kir. tanácsos az Otthon orvosi teendőit látja el negyedszázad óta sok türelemmel és ügyszeretettel, amiért meleg köszönetet szavaz neki a közgyűlés.

Elnöklő Herich Károlyné megindúltan emlékszik meg dr. Morlin Emilnek, az Egyesület pártfogójának elhunytáról, mely súlyos veszteséget jelent számunkra.

Gross Leopoldine jelenti, hogy a Tudósító Iroda számos vidéki tagnak adott felvilágosítást, hírlapoknak tudósításokat, ismertetéseket küldött be, mit azok készséggel közöltek.

Ezek után a gyűlés véget ért.

*

A székesfővárosi polgári leányiskolák kárpáti óvódája. A székesfővárosi polgári leányiskolák tantestületei körében egy, a Kárpátokban feldult iskola felépítése céljából gyűjtést indított még 1915-ben Kovácsyné, Szemere Ilona ipartanf. ig. mint a székesfővári polgári leányiskolák képviselője és Czechner Irma polgári iskolai tanitónő, mint az akció pénztárosa.

A gyűjtésről, amely kizárólag a tantestületek körében folyt le, továbbá a fenti célt szolgáló hangversenyek jövedelméről is, pénztárosa az alábbiakban számol be:

Az egyes iskolák gyüjtőivei szerint:	K
I. Koronaőr-utcai polg. l. isk.	10·—
I. Böszörményi-úti polg. l. isk.	14·—
I. Fehérvári-úti polg. l. isk.	24·—
II. Batthyány-utcai polg. l. isk.	27·—
III. Lajos-utcai polg. l. isk. Janicsek Ilona 50·— K-ás adományával	100·—
V. Vadász-utcai polg. l. isk.	100·—
VI. Vilmos császár-úti polg. l. isk.	60·67
VI. Felsőerdősor-utcai polg. l. isk.	68·—
VI. Üteg-u. polg. l. isk.	3·60
VII. Nagydiófa-u. polg. l. isk.	2·—
VII. Peterdy-u. polg. l. isk.	27·—
VII. Aréna-u. polg. l. isk.	4·—
VII. Hungária-úti polg. l. isk.	23·—
VII. Egressy-úti polg. l. isk.	2·—
VIII. Práter-utcai polg. l. isk.	75·—
VII. Tisza Kálmán-téri polg. l. isk. Erdődy Imre ig. 100 K-ás és Czehner Irma 50 K-ás adományával	230·—

IX. Mester-utcai polg. l. isk.	26·—
X. Szt. László-téri polg. l. isk.	37·—
X. Tisztviselő-telepi polg. l. isk.	25·—
X. Százados-úti polg. l. isk.	15·—
V. Vilmos császár-úti ipartanf.	68·—
Tanos Teréz polg. isk. tan.	100·—
Gőth Ilona « « «	100·—
Kovácsy Andorné ipartanf. ig.	50·—
A két hangverseny jövedelme	162·14
Összesen	1363·41
Kamat	42·73
	1406·14
Alapunkból kerek összegre kiegészítve	3·86
Összesen	1410·—

A végösszeget folyó év április 26-án Kovácsy Andorné, Oberle Károlyné és Czehner Irma, mint megbizottak átadták «A háborúban feldúlt tűzhelyeket újrafelépítő országos bizottságnak», hol az elnök, gróf Khuen-Héderváry Károly aláírásával ellátott nyugta mellett azt az igéretet vették, hogy az 1410 K-át óvoda felépítésére fordítják, melynek falán elhelyezett márványtábla örök időkre hirdeti a székesfővárosi polgári leányiskolák tantestületének hazafias érzéséből fakadó nemesszívűségét.

*

Gyümölcs- és zöldségfeldolgozási gyakorlatok a Kertészeti Tanitézetben. A még folyton tartó rendkivüli viszonyok között a m. kir. földmívelésügyi minisztérium az idén is a rendestől eltérő módon támogatni kívánja a gyümölcs- és zöldségértékesítés ügyét. E célból a a budapesti m. kir. Kertészeti Tanintézet (I., Ménesi-út 45. sz.) gyümölcs- és zöldségfeldolgozó berendezések felhasználásával folyó évi június 18-tól szeptember közepéig kéthetenként ismétlődő, sorozatos, gyakorlati feldolgozó tanfolyamokat rendez. E tanfolyamokban az oktatás úgy történik, hogy a jelentkezők a Tanintézetben folyó feldolgozási munkákban segédkeznek, de saját céljaikra is feldolgozhatnak kisebb mennyiségű gyümölcsöt- és zöldségneműeket önmaguk által beszerzett anyagok felhasználásával és szakszerű felügyelet mellett. A gyakorlaton való részvételért közvetlen a Tanintézet igazgatóságánál kell jelentkezni. A felvételeknek különös kellékei nincsenek. A felvételnél azonban előnyben részesülnek azok, akik a feldolgozási gyakorlatokkal oly célból óhajtanak megismerkedni, hogy ismereteiket még a folyó évben más érdeklődőkkel társadalmi úton közöljék és őket az egyszerűbb feldolgozásokban, aminők az aszalás és ízek főzése, beoktassák. A részvétel díjtalan. Jelentkezni máris lehet.

*

Kérelem az iskolák igazgatóságához. Tisztelettel van szerencsém megkérni az iskolák érdemes igazgatóságát, hogy a f. tanévi

értesítő egy példányát, amennyiben abban Aranyra vonatkozó bármely közlemény vagy az Arany-ünnepély leírása közöltetik, Nagyszalonta város Arany János polgári leányiskolájának «Arany-könyvtára» részére sziveskedjenek megküldeni. Kiváló tisztelettel vagyok: Nagyszalonta, Arany János születésének 100. évében május hó 20. *H. Fekete Péter* igazgató.

Személyi hírek.

Ködmön Julia és *Keller József* házasságot kötöttek.
Dalmartello Dariát nőül vette *Sterk Endre.*
Pentsy Erzsébetet eljegyezte *Kovács Lajos.*
Berzeviczy Borót eljegyezte *Ujlaki Sándor.*

*

Olvasóinkhoz. Befejeztük a harmadik háborús tanévet s még sem értük el a nyugalmas, békés szünidőt. De már hajnalodik, a sok fohász meghallgatásra talál... Akkor — majd ha ismét béke lesz, amikor mindenki, aki életben maradt, visszatér régi munkáját folytatni — akkor igyekszünk meghálálni kedves olvasóinknak azt a szerető ragaszkodást, amellyel kitartottak mellettünk e súlyos időkben, akkor pótolni fogjuk az elmaradt cikkeket, a redukált terjedelmet, mindent. Hogy ezt minél előbb megtehessük, azt kívánjuk.

Dr. Vásony Lajos.

KÜLFÖLDI LAPSZEMLE.

Frauenbildung. *1917. I. füzet.* Október havában megint nagy nőgyűlés volt Hannoverban a «*kötelező*» *női* «*szolgálat*»-ról. «Lehetőleg a szakképzettség előtt végzendő,» de később is jobb, mint egyáltalában nem. — A «nőiskola» műveltsége fokán hajlanak a két évi időtartam felé. Ilyen beállításban talán hosszú ez, — hiszen «nem szakképzettséget akarnak adni.» — Van $^5/_4$ éves terv is.

Ugyanevvel a tárgyal külön értekezésben foglalkozik Elisabeth *Gnauck-Kühne.* Hogy milyen lehet a családanya hivatása magaslatán! Micsoda nagy erkölcsi érték! Hányféle árnyalata van annak a fénynek, amivel az életet széppé tudja varázsolni, az otthont meleggé teszi, az állam nagyságának lerakja az alapját! — «Erre a hivatásra készülni kell komoly tanulmánnyal.» «Erre iskolában kell készülni. mert ebben mindig több lesz a közügyi feladat.» Sőt az író egyenesen internátusi nevelést kíván hozzá. De mindezt csak egy évig.

Dr. Alfred *Mann* a Breslau-ban folyó *ifjúságnevelőnői kurzus*ról mond el egyet-mást. Sürget még több egyéni pszichológiai feljegyzést. Dicséri az elmélet és gyakorlat állandó többoldalú kölcsönhatását, sohasem választja szét a kettőt. Az igazi pszichológiai szemlélődés, kutatás, tanulás módszeres elsajátítását tartja fontosnak, nem pedig az anyag mennyiségét. A logikus gondolkodásra nagyobb súlyt szeretne vetni már a megelőző líceum-ban. Többször megtörténik, hogy nehezebbet nyujt, mint ami az átlagnak megfelel; azt akarja, hogy akik bizonyos irányban kiválók, azok megtalálják a nekik megfelelőt. Meg, hogy a különböző társnők egymást segítsék; közös munkában összetartsanak.

Tulajdonképpen ez a kurzus is a *női* «*közszolgálati*» *eszmék* körül forog, amire azután megint határozottan rátér Auguste *Sprengel.* Az a legfontosabb, hogy a nők középiskoláit is csak úgy szeretné befejezettnek tekinteni, ha egy ilyen évet is végeznek a növendékek.

Reichel az eddigi előkészületeket veszi szemügyre. Konstatálja, hogy a háztartási változatok fejlettek, de a szociális jellegű intézmény kevés és kezdetleges. Háború után szeretné megnyerni erre a célra a katonai alkotások egyrészét és szeretne minél előbb országos központot.

Dr. Hermann *Hadlich* az *oberliceum tanitónői szakosztályával* foglalkozik. Mivel úgy is nehézséget okoz a tudományos képzettség és

a gyakorlati munka szorosabb kapcsolata, azért arra int, hogy eleinte hagyjuk egy kicsit magára a kezdőt a tanulásban. Engedjük, hogy ráeszméljen a saját természetére, hogy biztonságot nyerjen, meg leginkább, hogy ő maga vegye észre a hiányokat s ő maga kérjen segítséget. «Megengedhető a többféle pedagógiai felfogás érvényesülése még a tanárok részéről is, ha az igazgatói vezetés egységes».

A hazai nőegyesület avval akarja bevezetni a fiatalságot az önzetlen felebaráti szeretetbe és a nép támogatásába, hogy ifjúsági osztályokat szervez a császárné támogatása mellett, sőt az ő egyenes kívánságára. — A német szervező-képesség mellett bizonyosan célszerű lesz itt nemcsak a munka, hanem a kiképzés is. Nagy érdeklődéssel várhatjuk a közelebbi részleteket minden elágazásban.

II. füzet. Wychgram a nőiskolákban határozott, biztos koncentrációt sürget a teljes női, anyai egyéniség kibontakozása és nagyranövelése érdekében. A sokféle kapkodással határozottan szakítani akar, mert már azt is fájlalja, hogy lejjebb nem fordítanak nagyobb gondot a női egyéniségre. Itt széles látókört kíván minden zűrzavar nélkül még akkor is, család híjján közvetlenül a közszolgálatában áll. Középpontba állítja a gyermeknevelést és szívesen fogadja, ha az otthon művészete több tért hódít. — A szeretetmunkákban a katholikus tanítónők sikereit állítja fel példának, — Mások nagy elismeréssel adóznak az evangelikusoknak. — Ajánlja Kruchen plébános könyvét: Lebenskundes. — (München-Gladbach 1910.) Elisabeth Gnauck-Kühnetől: «Das soziale Gemeinschaftsleben im Deutschen Reiche. Ledfaden (München — Gladbach 1914.) 20 kiadást ért. — — Hol vagyunk mi magyarok attól, hogy a gyakorlati élet viharainak az osztályosai ilyen gyorsan beszámoljanak.

Wichgram nem tartja hasznosnak, hogy kötelezővé tegyék a nőiskolát addig, amíg nincs elég képzett tanítónő. Ezt a nők ügyének tekinti. Nem akarja, hogy mindenütt a férfiak igazgatására szoruljon az egész. Igaz, hogy a főfelügyeletet az államnak szánja, de tanácsadókul is nőket választana, olyanokat, akiknek ebben az irányban sok a tapasztalatuk és sok a szaktanulmányuk.

Edmund *Salhwürk* Goethe szerelmi világát tárja fel és különösen *Frau von Stein* martyriumáról emlékezik meg. Női szempontból azt a fontos jelenséget teszi problémává: miért, hogy a művészi férfizseni olyan nehezen vagy egyáltalában nem talál rá arra, ki egész életének felesége legyen! Az alkotó művészet pszichológiájához pedig érdekesen fejtegeti, hogy a nagy német költőt egészen elárasztották heves érzelmei, de azért amit lelke igazán felszínre vetett és irodalmi termékké formált, az átszűrődött teljesen a kristálytiszta értelem megingathatatlan rendező erején.

Háborús liceumi órák-ról számol be Charlotte Freytag. Mindenki, tanítónő és növendék egyaránt, elhozta közvetlen lelkes szavakban élete legfontosabb eseményeit. Hoztak jellemző fényképfelvételeket is és egy-egy ilyen kép szolgált a képzelet, az élet fellendítésére. Szóbakerültek az emberi szellem új alkotásai, az ezeknek megfelelő új kifejezések és nem utolsó sorban a kitűntetések hosszú sora, a megelőző bámulatos érdemek.

Van *irodalmi rovat* is bőven. A régi nagy idők kevéssé ismert

szava: «Goethes Briefwechsel mit einem Kinde.» Aktuális Dr. Felix Salamon-tól «Der britische Imperialismus.» (M. 2.—) Arról szól, hogy hogyan kívánták a németek a történelem folyását és mikép alakultak a dolgok az ő ellenükre; az elkeseredett önvédelem sürgősen ajánlja minden ifjúsági könyvtárba. — A békekötést csak történelmi alapon tudják sikeresnek meg biztosnak elképzelni, s ebben a tekintetben annyira mennek, hogy Erich Brandenburg megírta a Németbirodalom megalapítását két kötetben.

Bizonyosan a háborús kenyérkereseti viszonyokkal, az idevágó tanulásokkal hozható kapcsolatba az is, hogy három lapon át foglalkoznak olyan könyvekkel, melyek *női kézimunkát tanítanak*. Sok művel szerepel a «Technische Lehrerinnen» egyesület elnöke: Elisabeth Altmann, Természetesen neki hatalmában áll minden modern haladást rögtön felhasználni, de viszont a mellette álló testület sem engedné meg, hogy bármi jót és szépet elejtsen abból, ami a régi századok finom ízlésének és hihetetlen türelmének a gyümölcse.

A régi megbecsülése még, hogy sok kiváló szakember hangos nyilatkozatra tömörül a *h manisztikus gimnázium* mellett. Különösen a megfelelő egyetemi tárgyakban nem akarnak ennek az előnyeiről lemondani és nem elégszenek meg a modern reáliákkal. — Világos, hiszen ilyen nagy birodalomban szintén itt az ideje, hogy a legkülönbözőbb műveltségek az őket megillető helyről összedolgozzanak.

III.—IV. füzet. Eleonora *Abramovski* nagy gondot fordít a *csecsemőápolás* tanítására már a *népiskolában*. Helyteleníti, hogy ez a tanulás az anyaság idejére essék. Méltán, hiszen akkor annyi a gond meg az izgalom, ami mind újtát állja a világos belátásnak. — Statisztikai adatokkal bizonyitja, hogy erre a dologra már van náluk megfelelő tanítószemélyzet, csak annak a kívánságnak nem tehetnek eleget, hogy mindenütt adjon orvos is útbaigazításokat. Ez kisebb helyeken ezidőszerint kivihetetlennek látszik. Hogy később találnak-e megoldást — ki tudja?! — Beható jegyzetekben jelzik, hogy a nagyobb központokban, hogy valósították meg ezt az életrevaló ideát. Gyakran egy-egy babával kezdték és sok élő gyermekkel végezték. Volt olyan vezető, aki orvosnő és egyszersmind anya. — Megtették azt, hogy egy-két ügyesebb lányt előtte való nap betanítottak asszisztensnek. — Hatóság és növendékek részéről egyaránt nagy népszerűségnek örvendtek az ilyen kurzusok, noha nem kötelezőek. — Az egyesületi iskolákat leginkább olyanok látogatták, akiknek otthon kis testvéreik vannak, vagy akik gyermeklányoknak akarnak elszegődni. Ahol vándortanítónő működött, az nagyon bevált; áldása megsokszorozódott. — Esetleg talán az orvosokkal tehetnének hasonló kisérletet.

Guste und Willi *Flemming* nagy tűzzel gondolkoznak rajta, hogy *divat és iskola* hogyan támogathatják egymást. Rájönnek, hogy ez a háború a német szellem érvényesüléséért, hogy érdemes minden figyelemre, minden tehetségre, minden fáradságra. Vezető fonaluk: Az üzletemberek gyors német divatja francia «német» felírással; ez sokat árt, ez újabb ok a küzdelemre. A kötelező, a lenyűgöző divat nemkülönben hasonló veszedelem. A rossz anyag, a sok anyag, a folytonos változás nemzetgazdasági romlásra vezethet. Azután mindez, a

szokásos hamis látszattal együtt erősen belevág az etikába. Egyrészről a nagyravágyás, másrészről a túlságosan kiterjesztett népviselet, szintén céltévesztett. Önálló iparművészeti alkotás kell nemzeti szellemre alapítva, egyéni szükségletektől, egyéni ízléstől éltetve. Hogy ez utóbbira csak tehetségesek képesek, ez annyiban igaz, hogy a ránevelést kecsegtetővé teszi és kitűzi a céljait. — Sorraveszik a kézimunkát, a természettudományokat, a művészeti tárgyak egyes körét stb. Igazán érdemes az elolvasásra, hogy melyiknek milyen gondolatok kifejtését szánják. Főelvük természetesen az, hogy a cél dönti el a formát, az anyagot, a technikát és a díszt; sokféle cél; sokféle szabás, nehéz választás; szóval szükséges a természetté, az ösztönszerűvé vált hozzáértés. — Csak egyet tartanak ők mindenkire nézve irányadónak: azt, hogy a dísznél a forma és a szín a fontos; a technika finom árnyalatai a ruhánál elvesznek. — Minden rajongó eszméjük valóraváltását a jövőtől, a fiatalságtól várják; a hozzávaló útmutatást a mai generációtól kérik.

Oberlehrerin *Seiffert* a *francia* kezdő-tanításának a kapcsán azt vitatja, hogy az összehasonlító nyelvészetnek nagy értelemképző, de nyelvkincsszerző szerepe is van már az elemi ismeretek körében. A jó érzéket pedig pompásan fejleszti. — A részletes feldolgozás megtalálható Strohmayer könyveiben: Elementarbuch I.-II. kötet.

A magánleányiskolák szövetsége ugyancsak beható tanácskozást szentel a *női kiképzésnek*. De ő is sok időt kíván erre. Elítéli az egyes órákat. Egész félnapokat kíván háztartási foglalkozásra, gyermekgondozásra. Érthetjük hiszen másképp fogalmuk sincs a növendékeknek a rájuk váró terhekről, nem tudnak benne eligazodni, nem edződnek hozzá; rabszolgáik és megrontóik a személyzetüknek.

Ami a tapasztalatukban az elméleti eligazodást illeti, erre szintén van már könyv; az egyik tanítóknak, a másik tanulóknak. Panning: 1. Handbuch für den hauswirtschaftlichen Unterricht. 2. Die Hauswirtschaft. Mindkettő: M. Gladbach, Volksvereins-Verlag.

Csak legalább mindegyik biztos lépés volna annak a végleges megértésére, hogy gyakorlati munkában könyv gyakorlat nélkül, de viszont gyakorlat is könyv nélkül félmunka, azaz nem fél, — hanem tizedrangú erőpocsékolás!

Schmidt Mária

IRODALOM.

Ifj. Gonda Béla. FIATAL LEÁNY OTTHON. A szerző kiadása. 1917. Ára 3 korona.

Ennek a kedves könyvnek az ismertetésével alaposan elkéstem. Immár a *harmadik* kiadása forog kézen. A harmadik kiadás alig három hónap alatt! A magyar könyvpiacon szinte hallatlan siker, ami világosan mutatja egyrészt, hogy ilyen útbaigazító, tanácsadó könyvecskére valóban szükség volt, másrészt, hogy az író ezt a szükségletet nem csak felismerte, de helyesen kielégíteni tudta. Mindenesetre eltalálta a hangot, amelyen a fiatal leányok szívéhez kellett szólania, mert könyvét érdeklődéssel olvassák és minden nagyobb reklám nélkül is szívesen vásárolják.

A könyvnek tehát nincs szüksége arra, hogy ismertessük, ajánlgassuk. Nekünk nevelőknek van szükségünk arra, hogy számot adjunk magunknak arról a nevelői értékről, mely a könyvet, mint nevelési eszközt is jelentőssé teszi, hogy számot adjunk magunknak arról, hogy nevelői eljárásunkban a könyvet, vagy annak egy-két vezérgondolatát felhasználhatjuk-e?

A könyv nagy sikerét, azt hiszem, elsősorban annak köszönheti, hogy nem akar kimondottan tanítani, nevelni. Nem nagyképűsködik, nem áll elő lehetetlen vagy legalább is kellemetlen követelésekkel, nem mondja ezt így vagy úgy *kell* tennetek. Nem.

Csak rámutat, hogy ez vagy az, milyen szép, milyen vonzó, milyen kedves, az a másik cselekvés, életmód stb. milyen visszatetsző. Nem erőszakol rá semmit az ifjú kedélyre, a látszatát is kerüli a rábeszélésnek, de kívánatossá teszi a helyeset, szépet. S a fiatal leány követi a burkolt tanácsot, a maga javára, a maga érdekében. A szerző nem pedagógus, de az általa helyesnek vallott életelveket ezzel a ritka pedagógiai tapintattal lopja be a szívekbe.

De nem csak ezt tanulhatjuk meg tőle. Ez a kitűnő nevelői eljárása talán öntudatlan és írói kvalitásából fakad. Tanulságos reánk tanítókra is, a helyes életnézet, mely a könyvből felénk sugárzik, a nő helyzetének, munkásságának, munkája értékének modern, de nem túlzó felfogása. A mai, szélsőségeket kereső és kergető világfelfogásban szinte megnyugvással olvashatunk és adhatunk olvasni leányainknak egy ilyen könyvet, mely számol ugyan az életküzdelmek lehetőségeivel rámutat a nő keresőképességének szükségességére, de elsőnek, legszebbnek a nő hitvesi és családanyai hivatását tartja, mert a *ma-*

gyar nőnek a *magyar haza* érdekében a *magyar tűzhely szentségének őrzése* a legfontosabb kötelessége. De *ez az érzés* nem csupán képletes, álomszerű, nem tétlenségre, ábrándokra ösztönző. Erős tevékenységet *munkát* követel s fiatal leánynak erre az őrzőangyal szerepre is komoly tanulással, *munkával* kell előkészülnie. A könyvnek ez az irányzata, hogy a fiatal leányt *munkával, munkára* kell nevelni, melyet mi komoly szemmel mindíg ott olvashatunk a sorok között, de a melyet a fiatal leánynak is meg kell éreznie: ez adja a könyvnek valódi értékét. Nem tudom csak az én sötétedő szemeimnek tűnik-e úgy fel, de mintha ma mindenki a minél könnyebb munkával való, minél könnyebb megélhetést keresné. Rövid tanfolyamok, (mozigépkezelői stb.) kevés és könnyű foglalkozás és busás fizetés. Ez lebeg még a sors által keményen sujtott hadiözvegyeink szeme előtt is. Mert a munkának, az alkotó, termelő munkának — s a háziasszony foglalkozása nagy részt ilyen — a hazára a nemzet erősödésére való hatásával kevesen számolnak, s a munkának ezt a nemzetmentő erejét figyelmen kívül hagyják. Pedig *most* igazán nagy szüksége van a hazának arra, hogy ne csak meghalni tudjunk érte, hanem dolgozni is. Dolgozni mindenütt, ahova a sors minket állított, tehát *otthon* is, hogy az az otthon épen ezért a szépség és boldogság oltára legyen.

Ezekkel a gondolatokkal teszem le ifj. Gonda Béla könyvét a kezemből. Azt hiszem, minél több magyar leány és magyar asszony lelkéből vált ki hasonló gondolatokat minél több magyar tanítónő viszi be ezeket a gondolatokat nevelési eljárásának irányítói közé, annál hálásabbak lehetünk ifj. Gonda Bélának, hogy könyvét ily nemes célzattal s ilyen kedves íróművészettel megírta.

Sebestyénné Stetina Ilona.

*

Dr. Gyulai Ágost három tanulmánya.

1. «Quem dii odere. . .» Kihez írta Arany János «Tanári jubileumra» című költeményét? «(Klny a Paedagógiai Értesítő 1917. évf.-ból.)

2. A jó tankönyv. (Klny. u. onnan.)

3. A magyar háborús költészetről (A «Háborús antológia» bevezetése. Klny. Bpest., 1916.)

1. Arany ismert jubileumi verse egyik dokumentuma annak a vegyes érzelemnek, melyet benne 9 éves tanári pályája ébresztett. Van ez időből több hasonló s ezt kiegészítő nyilatkozata főként leveleiben, melyek apró bajait, nagy elfoglaltságát, csalódásait kesergik s első pillanatra úgy tűnik fel, mintha Arany az oktató hivatást általában nyűgöző hatású nyomasztó tehernek tekintette volna. Gyulai Á. ez előző cikkében (u. o. 1. és 2. füz.) «Arany J. tanítói pályája» címen helyesen világított rá e felfogás téves voltára. Inkább a nagykőrösi helyi állapotok, az iskola elárvult viszonyai s a Bach korszak kellemetlenkedései tették őt elkeseredetté! Igazolja magyarázatát a jubileumi vers is. Szerző előbb kimutatja róla, hogy nem, amint eddig gondolták, Vandrák Andráshoz van intézve, kihez bizalmasabb szálak nem fűzhették, hanem Szigeti Warga Jánosnak szól, a nagykőrösi gymn. akkori (1858) igazgatójának. A dolgozat másik része a költemény szövegéből merít ugyanehez támogató érveket, megvilágítva egy-

szersmind a keserű hangon induló vers igaz értelmét s Arany János komoly, lényegében nemes felfogását a tanítói hivatásról.

2. Nehéz s eddig még külön témaként alig tárgyalt kérdéshez szól a második füzet. Milyen a jó Tankönyv? A kibocsátott hivatalos tankönyvbíráló szabályzat szól róla; hat pontba foglalja erre nézve utasításait a bírálók számára, de e pontok inkább a külső kellékekhez vonatkoznak s a kérdés igaz lényegét nem érintik. Általános mindenfajta tankönyvre érvényes elvek felállítására van itt szükség s rámutatva ezzel pædagógiai irodalmunk egy igen érzékeny hiányára (bár ilyfajta összefoglaló megállapítás külföldön sem igen található), maga nehány alapvető irányeszmét szögez le hozzá felhasználandó adalékul. Eszméi helyesek s a lényeget kiemelők. Szemmel tartandó, hogy a könyv mindenkor a tanuló kedvéért készül. El kell érni azt, hogy bölcs mértéket tartson anyag közlésében; áttekinthető egységes szerkezete szemléletes tagolást tüntessen fel, fődolog a mellékesektől könnyen megkülönböztethetők legyenek. Stílusának kifogástalan világossága és magyarossága elsőrendű követelmény. Tévedésektől ment, értelmes, logikailag jól tagozódó s rövidre fogott legyen a jó tankönyv első sorban: kívánságok, melyek teljesítése nemcsak jó pædagógust, hanem még külön eziránt fejlett érzékű íróművészt is kíván.

3. Gy. Á. «Háborús antológia» címen tavaly gyüjtő szorgalma és jól rostáló ízlése eredménye gyanánt közrebocsátott eddig a legjobb ilynemű gyűjteményt. Ehez írt aktuális bevezetését adja három tanulmányában. Költői irodalmunk legújabb szaka nem követett oly fejlődés irányt, miben örömünk telhetett volna; szinte üdvös, egészséges zivatar gyanánt tört ki közben a háború s elnémította a nyafka külföldieskedést, mely már-már egyeduralomra képzelte hívatottnak magát. Erős, egészséges magyar hangok keltek a megmozdult ezerek egy-egy hivatott énekesének ajkán. Az ellentett cinikus áramlat egyideig szánakozó dölyffel nézett le rá, de csakhamar elhallgatott, jobb időkre téve el neuraszthéniás rekvizitumait azzal a régi jelmondattal, hogy: «Inter arma silent musæ.» Szerző gyűjtése kiadásával gyakorlatilag, bevezetésében elméleti megállapítással bizonyítja ennek elenkezőjét: a múzsák igenis nem hallgatnak el fegyverzörgés között, sőt ellenkezően. A termés dús, magyar volta kifogástalan; ha a versek garmadájának nem is mindenik szeme művészi értékű, az egész költészet a maga egységében mégis nagy érzésekkel teli korszaknak hű és méltó megszólaltatója, nem említve azt a poétát, kik mint a vérzivatar viharmadarát, a rég lappangott magyar érzésen ihletett tolmácsát, azonnal felismert és nagy elismeréssel koszorúzott meg a közízlés: Gyóni Gézát. Szerző értekezése az idevágó elméleti irodalom teljes ismeretével s azt felölelő kritikával készült s e nemben egészséges felfogásával, józan itéletével a leghasználhatóbb összefoglalások egyike.

Dr. S. S.

*

A SZIKRATÁVÍRÓ. A *Slaby* tanárnak a német császár előtt tartott felolvasásai után átdolgozta *Kreuzer Géza* mérnök. 2. kiadás. (Kultúra és tudomány gyüjteményes vállalat.) Franklin Társulat kiadása. Ára 2 korona.

A szikratávíróról ma már tekintélyes számú könyvben lehet többékevésbbé beható és szakszerű, részben népszerű ismertetést találni.

A «Kultura és tudomány» című gyűjteményes vállalatban most második kiadásban megjelent ismertetés a művelt nagyközönség igényeit tartja szem előtt, amennyiben könnyed, élénk előadási modorban irva, szakszerű fejtegetések és mennyiségtani tárgyalás mellőzésével igyekszik a szikratávíróról helyes fogalmat nyújtani. Ez sikerült is, mert aki a kis könyvet figyelmesen végigolvassa, nagyjából megismerkedik a szikratáviró lényegével.

A könyv négy fejezetre oszlik. Az elsőben, melynek címe «séta egy napsugárban», a szerző a színkép látható részéből kiindulva, a rezgő mozgásokat és hullámokat ismerteti, majd áttér a színkép láthatatlan részeire, az ibolyán túl és a vörösön innen fekvő részre, annak hatásaira és megvizsgálásának módjaira és végre áttér azon láthatatlan rezgésekre, melyeket elektromágneses rezgéseknek neveznek, amelyek a többiektől csak a hullámhosszban különböznek.

A második fejezetben, melynek címe «a Marconi-féle szikratávíró», a szerző megismerteti a Hertz-féle híres kísérleteket, melyek az elektromos hullámok felfedezésére vezettek és azután Marconi fáradozásait, hogy a tisztán tudományos célzattal végzett kisérletek eredményeit a gyakorlati élet számára felhasználhassa. A szerző lépésről-lépésre kiséri Marconi kisérleteit és igen élénk, vonzó módon fejtegeti, hogyan jutott el Marconi sok akadály és nehézség legyőzése után sikerhez. Egyúttal a Berlin környékén, német tudósok részéről végzett nevezetes kisérleteket is tárgyalja ez a fejezet, melyek az előző tapasztalatok felhasználásával sok vitás kérdés felderítésére, sok nehéz akadály legyőzésére vezettek és nagyban hozzájárultak a szikratáviró tökéletesítéséhez, sőt új rendszerek létrehozását is előkészítették.

A harmadik fejezet, «a tengerészet és a szikratávíró», első sorban azon feltételeket tárgyalja, melyektől a szikratávírónak a tengerészet céljaira való felhasználása függ. Kiegészítőleg ismerteti a hullámok hatását a jelvevőkre és a tapasztalás alapján eszközölt módosításokat.

A negyedik fejezet az összehangolt és a többszörös szikratávíró berendezéseit és működését ismerteti. Ez a fejezet az olvasó részéről a legnagyobb figyelmet igényli, mert az itt szóba kerülő jelenségek és berendezések már bonyolultabbak és megértésük a fizikával nem foglalkozó olvasóra néz e nehezebb. Érdekes és az elolvasásra érdemes azonban már csak azért is, mert mélyebb bepillantást enged az itt érvényesülő hatókba és megmutatja, mennyire sikerült a szikratávíró legnagyobb fogyatkozását, a táviratok «elfogásának» lehetőségét megszüntetni, hogy a táviratot csak az használhassa fel, akinek szól s így a titok megóvassék. A többszörös táviratozás feltalálása nagyban fokozza az egyes állomások teljesítőképességét. — Függelékben a a szerző rövid tájékoztatást nyujt arról, mennyire terjedt el a szikratáviró az 1912. év elejéig.

A kis könyv mindazoknak ajánlható, a kik könnyű szerrel, érdekes és rövid olvasmány keretében megbízható tájékoztatást akarnak nyerni a szikratávíró lényegéről. Slaby tanár, a kinek felolvasásai nyomán a könyv készült, maga is tevékeny részt vett a szikratávíró fejlesztésében és így ezen a területen kiválóan alkalmas vezető.

Cs. J.

Beküldött könyvek:

Gerébb József: A római kultura legjelentősebb vonásai. — Franklin-Társulat kiadása. — Ára kötve 2 K 80 f.

Tolsztoj Leo: Szergij atya. — Fordította: Irocsányi Zoltán. — Franklin-Társulat kiadása. Olcsó könyvtár 1867—1869. sz. — Ára 90 f.

A **Magyar Könyvtár** legujabb füzetei:

848—849. Bársony István: Vadásztáska. — Ára 72 f.
850. Villányi Andor: A férj. — Ára 36 f.
855—856. A világháború naplója XIII. — Ára 72 f.

A szerkesztésért felelős: *Dr. Vásony Lajos.*

Fizikai *Kémiai*

Földrajzi *Természetrajzi*

stb.

tanszereknek legjobb beszerzési forrása

ERDÉLY ÉS SZABÓ

laboratóriumi felszerelések és tanszerek gyára

Budapest, VIII., Baross-utcza 21.

Mechanikai gyár. *Üvegtechnikai műhely.*

Képes árjegyzék ingyen és bérmentve.

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztertől 109,541/904. sz. alatt elismeréssel kitüntetve.

1907. évi Pécsi Országos Kiállításon aranyéremmel kitüntetve. | 1910. évi Országos Tanszerkiállításon díszoklevéllel kitüntetve.

LOPOS GYULA

TORNASZERGYÁROS

Legmodernebb svéd- és különféle tornaszerek készítője.

Gyártelep gépüzemre berendezve:

Budapest, III. ker., Lajos-utca 60 és 63.

(Ezelőtt a III. kerületi gimnázium épületében.)

Árjegyzéket és költségvetést kívánatra ingyen és bérmentve küld.

Szépirodalmi ujdonságok

MOLNÁR FERENC

AZ ÓRIÁS ÉS EGYÉB ELBESZÉLÉSEK

Ára 5 korona.

LAKATOS LÁSZLÓ

KÉT REGÉNY

(Rúth könyve. Julie)

Ára 5 korona

KOZMA ANDOR

HETEDHÉT ORSZÁGBÓL

Uti emlékek és mesék

Ára 9 korona

LANDAUER BÉLA

A TANÁR

Regény

Ára 5 korona

DRASCHE-LÁZÁR ALFRÉD

TŰZPRÓBA

Regény II. kiadás.

Ára 6 korona

MAGYAR KÖNYVTÁR

Szerkeszti **RADÓ ANTAL.**

Egy-egy szám ára ***36*** *fillér. Minden füzet külön is kapható*

848—849. **Bársony István.** Vadásztáska.

850. **Villányi Andor.** A férj és egyéb elbeszélések.

855—856. **A világháború naplója.** XIII. Az 1916 május—junius—juliusi események.

A **Franklin-Társulat** kiadásában megjelent és minden könyvkereskedésben kapható:

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.